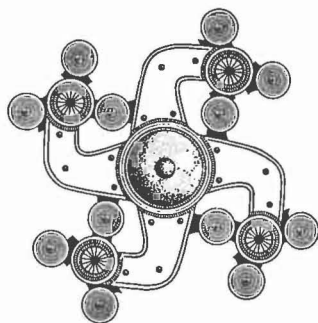

ÅRSSKRIFT 1977

Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune

Udgivet af Historisk-topografisk Selskab
for Gladsaxe Kommune

Formand:

Afdelingsbibliotekar Ebbe Fels, Bondehavevej 146, 2880 Bagsværd

*Ved udsendelsen af tiende årgang af vort årsskrift
ønsker Historisk-topografisk Selskab
at rette en tak til vore velvillige skribenter
og til Gladsaxe Kommune for økonomisk støtte*

P.B.V.

Ebbe Fels

REDAKTION

Gudrun Gram-Hanssen og Karen de Linde

Trykt hos Poul Kristensen, Herning, 1977

Indhold

Erindringer om Bagsværd kirkes bygning og fuldendelse
Af Bernhard Willer 5

Tilbageblik fra en skov under besættelsen
Af H. G. Werther 22

Breve fra en ung landmand
Uddrag af Kristian Worms breve til hans forlovede fra 1893-1898.
Af Kristian Worm 29

Personalia 63

Selskabets publikationer 63

Bagsværd nye kirke set fra sydvest. Indviet den 15. august 1976. Åbningen i det højre »tårn« fører ind til klokkerummet, hvor 4 klokker er ophængt. Foto: Carrebye Fotografi ApS.

Erindringer om Bagsværd kirkes bygning og fuldendelse

Af Bernhard Willer

»Vi er selv historie« sådan udtrykker Poul Henningsen det – og for den, der har fået lov til at være med – om det så også kun var i udkanten af begivenhederne omkring bygningen af den nye Bagsværd Kirke – rummer dette udtryk en meget stor sandhed om den side af menneskers indsats, som vi almindeligvis betegner som kultur.

Det er som kultur og som udtryk for kultus, dette nye bygningsværk i Bagsværd skal anskues. Der er i det lange forløb fra tegnebrædt til det færdige produkt blevet inddraget livsholdninger og livstydninger, teknisk viden og eksperimenteren samt god, gammel håndværksmæssig dygtighed og tradition.

Som Bagsværd Kirke i dag ligger der og bruges af dagens mennesker, ligger den ikke blot som et vidnesbyrd om 10-året 1967-77, men især som et vidnesbyrd om et lokalsamfund, der satte vilje og evne ind for at skabe netop de rammer, der kunne rumme og udtrykke tro og alt, hvad der flyder heraf.

Senere tider vil kunne aflæse alt dette og i grunden meget mere – for dagens mennesker har ikke og kan ikke få det perspektiv over egen handling og indsats. Det ses nok bedst under synsvinkler, som kun tiden kan give – alligevel vil det for senere tider være værdifuldt, om de, der var med i skabelsesprocessen af det, der nu kan aflæses håndgribeligt i beton og træ, selv yder en beskrivelse og tolkning. Som sådan skal følgende tjene.

Hvordan det begyndte –

Når overskriften lyder, som den gør, er det kun et udtryk for, hvornår forfatteren af herstående beretning kan komme ind og berette sit. Selvfølgelig begyndte kirkesagen i Bagsværd længe før og under omstændigheder, som man bl.a. kan læse om i det særnummer af kirkebladet, som udkom til kirkeindvielsen, og som er redigeret af provst Svend Simonsen – men altså – det hele begyndte den 13. august 1967 kl. ca. 15,30! Stedet kan også udpeges: Aldershvilepavillonen ved Bagsværd Sø.

Når forfatteren er så sikker på tid og sted, skyldes det alene det faktum, at han den dag var blevet indsat som residerende kapellan i Bagsværd gamle kirke ved højmassen kl. 10 – og nu var til frokost med efterfølgende kaffe på omtalte sted sammen med provst, kollega og menighedsråd.

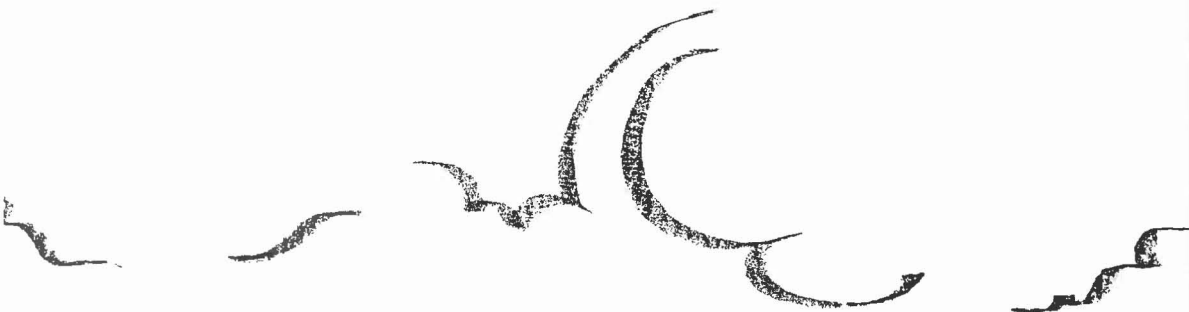
At han havde søgt embedet i Bagsværd, skyldtes bl.a., at der i opslaget for embedet anførtes, at et skitseprojekt for en ny kirke i Bagsværd var udarbejdet, og at den snarest skulle bygges på en grund, der til formålet var skænket kirkekomiteen af Gladsaxe kommune. Den gamle Bagsværd kirke var nemlig ikke et trækplaster for en præst, der til daglig havde til huse i en meget smuk kirke på det etablerede Frederiksberg – men en ny kirke i et udflyttermiljø, som på sæt og vis dog var etableret, og med traditioner, kunne nok lokke én ud af de vante folder. Ydermere var det i Gladsaxe, omkring hvis navn der i 60'erne stod en særlig aura.

Der var imidlertid sket det beklagelige, at skitseprojektet i det tidsrum, der forløber mellem en præst ansøger et embede og til han indsættes, var blevet underkendt og forkastet af de kompetente myndigheder, således at man omtalte dag – den 13. august 1967 – stod på en i egentligste forstand bar grund!

Stemningen ved frokosten den dag på Aldershvilepavillonen var følgelig ikke, hvad den kunne have været. Kirkesagen i Bagsværd havde i forvejen haft en lang og trang historie, og der havde i årevis været foretaget indsamling af frivillige gaver til den kommende kirke. Skulle inflationen nu yderligere i en årrække udhule formuen, samtidig med, at det nok skulle vise sig vanskeligt i fremtiden at få yderligere bidrag til en sag, det havde lange udsigter med? Det ville næsten ikke være til at bære – og en ny arkitekt skulle man også entrere med, da der af forskellige årsager ikke kunne fortsættes med den nuværende. Hvad nu?

En god idé –

Galgenhumor er et ægte udslag af humor – og det var et udslag af denne humorform, der bragte Jørn Utzon ind i vor historie. »Hvad med at spørge Utzon? Han er jo ledig på markedet efter det med Operahuset i Sidney!« Omtrent sådan faldt bemærkningen, der skal tilskrives købmand Knud Beck, daværende medlem og senere formand for Bagsværd Menighedsråd. Bemærkningen faldt til daværende provst Mortil under kaffen. Frokostdeltagernes sindstilstand bevirkede, at ideen fængede og diskuteredes ivrigt – ja, hvorfor ikke prøve det helt store alligevel – det kunne ikke gå værre end det nu var gået! (For fuldstændighedens skyld skal blot yderligere anføres, at Utzon i den efterfølgende samtale ofte blev kaldt Utzon-Frank!).

1:100
BAGSVÆRD KIRKE
UTZON MÅKTS 68

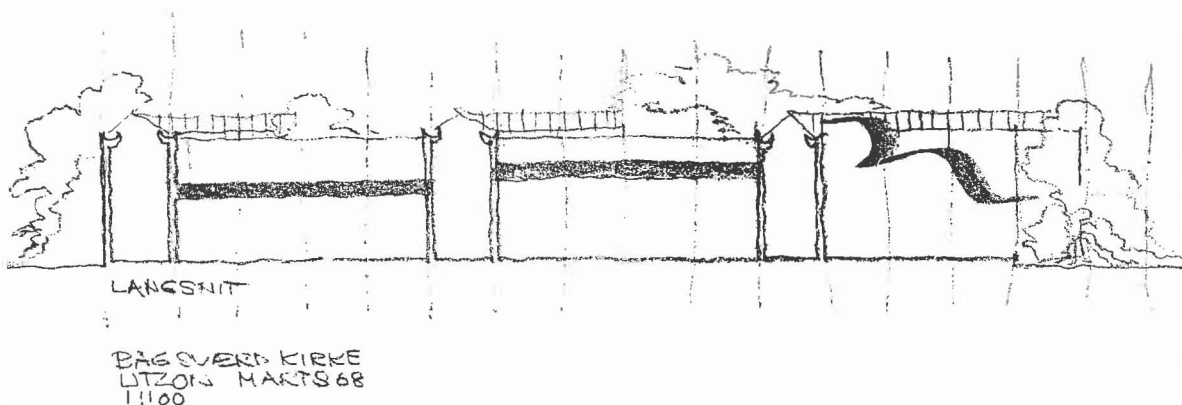
Denne skitse fra foråret 1968 viser Jørn Utzons visioner om drivende skyer – her udført som det kommende loft i forslaget til den nye kirke.

Den nyindsatte præst blev senere kørt hjem af provsten, der i bilen gentog forslaget »Hvad med at spørge Jørn Utzon?« Hvad kunne man svare andet end at man fandt det ville være en god idé, og at den burde udføres snarest muligt.

Sokkeholderne –

At man ikke når nogen til sokkeholderne er et udtryk, der endnu i dag giver mening for nogle af os, der har set disse nyttige genstande anvendt af endnu ældre medborgere. At man ikke når Jørn Utzon til sokkeholderne, er altså en konstatering af forholdet mellem en mester og en almindelig dødelig. Arkitekt Holger Jensen, der er ansvarlig for de fleste nybyggede kirker i Danmark i den sidste menneskealder, sagde i en samtale med kirkekomiteen, at det forholdt sig sådan – og om man kunne få Utzon til at påtage sig opgaven, skulle man endelig det, da det ville blive meget interessant at se, hvad den verdensberømte landsmand kunne yde på hjemmebane.

Samtalen med Holger Jensen var kommet i stand hurtigt efter den 13. august, og man havde da kontaktet ham og Utzon og endnu en tredje arkitekt. Man havde spurgt, om de evt. ville påtage sig at udarbejde et projekt til den grund langs med Bagsværd Hovedgade på den gamle Bakkegårds jorder, som Gladsaxe Kommune efter lange og vanskelige forhandlinger

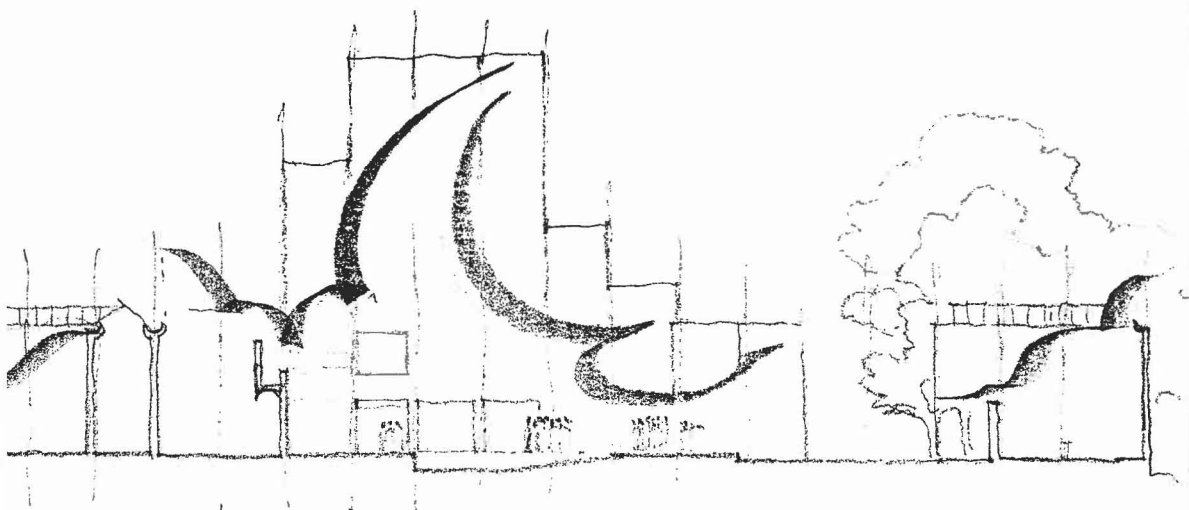

Et langsnit, der kan fremstille, hvorledes lofterne har deres funktion i de forskellige rum – og hvorledes de forskellige sektioner er opbyggede. Marts 1968. Jørn Utzon.

havde stillet til rådighed for det kommende Gudshus i Bagsværd. Den først adspurgte arkitekt ville ikke røre bemeldte grund med en ildtang, Holger Jensen syntes, at han måtte komme i anden række – så var der Utzon tilbage, og hvad ville han svare?

Ja og nej! –

Det blev et ja! og begivenhederne tog pludselig fart. Allerede i december samme år befandt Bagsværd Menighedsråd med præster plus så mange ægtefæller, der kunne afse tid til det, sig i en lejet bus, til hvis chauffør man havde sagt »Vi skal til kirken i Klippan – nordøst for Helsingborg«. At man tog til Klippan, var på Utzons opfordring. Han havde, da han først havde indladt sig på sagen ved at sige ja til opgaven, sagt, at den kirke, der var bygget i Klippan, burde vi se, fordi vi der kunne få en fornemmelse af, hvad Utzon selv fornemmede ved kirkebyggeri. Han havde jo ikke selv tidligere bygget kirke, men kirken i Klippan og japansk arkitektur optog ham meget. Der er langt fra Bagsværd til Japan, så vi tog til Klippan og blev meget overraskede. Utzon havde nævnt, at det kunne være spændende her i Bagsværd, så skovrigt her er, at bygge en kirke i træ – et materiale, som er meget levende og

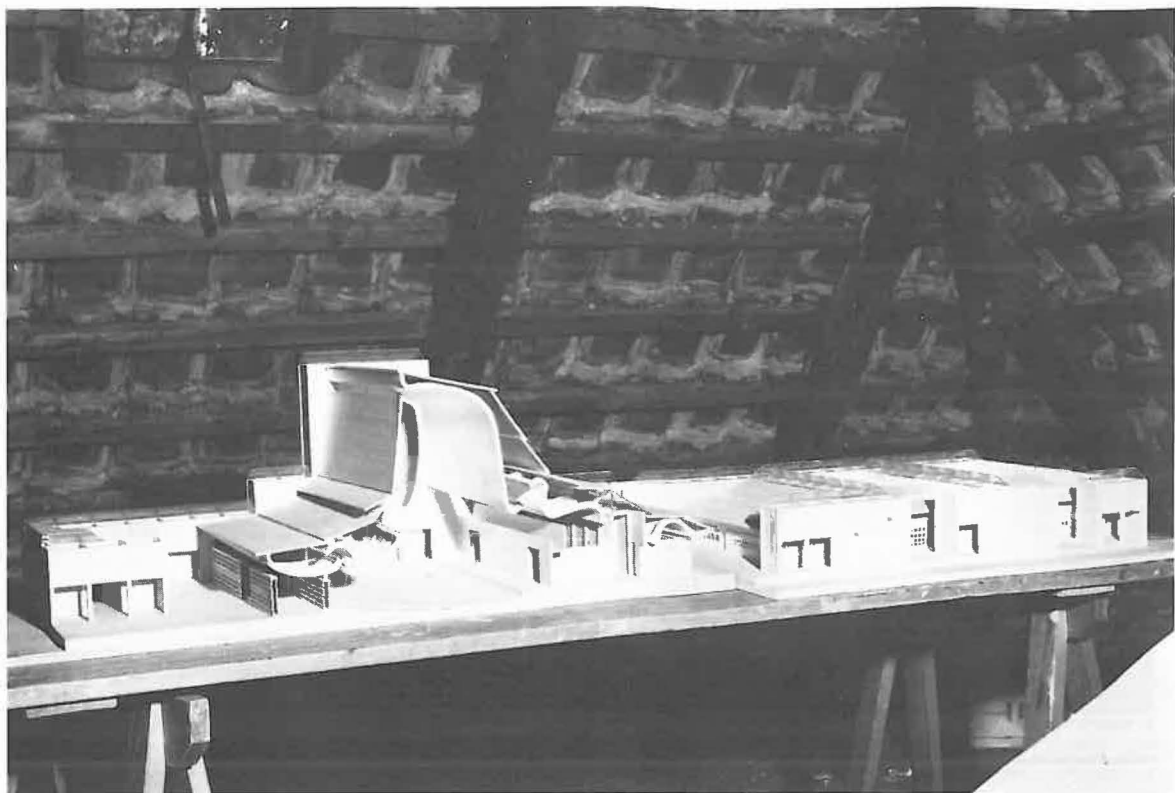
spændende, og som tidligere var et naturligt byggemateriale under disse himmelstrøg. Kirken i Klippan er højst utraditionel, som det hedder – og mon ikke nogle bagsværdborgere den dag fik lidt kolde fødder ved tanken om noget lignende i Bagsværd – jeg tror det.

Senere, da kirken her stod færdiggjort, forstod vi nok bedre Utzons tanke med at vise os kirken i Klippan. Nu forstod vi, at beton, jern og glas er fuldgyltige og ædle materialer, af hvilke man med talent og kunnen kan skabe stor byggekunst.

Nu skulle der ske noget – bygherre og arkitekt fandt snart sammen i et godt samarbejde, de første skitser blev forelagt, den videre arbejdsgang tilrettelagt, og selvom Kirkeministeriet endnu ikke var taget helt i ed, så havde alle de bedste forhåbninger lige til den dag, da Utzon sagde, at han beklageligvis ikke kunne fortsætte og fuldføre opgaven. Hvornår dette skete, kommer ikke historien ved, men det kom som et chock, der var chocket over dem alle!

Kvindens magt –

Det hører til privatlivets beskyttelse og rettigheder, at vi ikke nærmere undersøger, hvad der vendte et nej til et nyt ja – men så meget er sikkert – der står kvinder bagved alt, der er værd at beskæftige sig med! Dette gælder både politik og religion – som i parentes bemærket er de eneste emner, som et

Modellen af kirken havde hjemme på loftet af den gamle Bagsværd kirke og var gennem årene genstand for et ivrigt studium af både læge og lærde. Her er sydvæggen fjernet, således at man skuer ind i det forjættede land – det store nye kirkerum! Foto: Sølvsmed Aage Fausing.

menneske kan beskæftige sig med uanset alder og fysisk udrustning. Fru Utzon fik sin mand til at sige ja til os igen – og så rullede det for alvor – skitseprojektet blev udarbejdet, fremvist for menigheden ved et møde i den gamle kirke osv. osv.

Et ministerielt krav –

På et eller andet tidspunkt i enhver krønike skal tilhøreren (eller læseren) forstå, at vi måske ikke går helt kronologisk frem. Det er forudsætningen for den gode historie, at den ikke er en klinisk korrekt fremstilling af begivenhederne. Historien bliver ikke mindre rigtig af det – tværtimod – den bliver til begivenheder, der er forarbejdet af de implicerede og som sådan bliver langt

Det ligner en model af kirken, men er det færdige resultat af byggeriet, således som det tager sig ud for himlens fugle og flyvevåbnets maskiner, der passerer på vej til Værløse flystation. Den smalle kirkegrund ligger mellem Bagsværd Hovedgade og den forlængede Taxvej i forgrunden. Komplekset er som i den forrige illustration set fra syd. Foto: Bagsværd Fototeknik.

mere interessant, fordi den er blevet forarbejdet i et menneskesind. På dette tidspunkt er det, fortælleren må berette, at man i kirkesagen ramlede ind i det farligste af alle væsener: det offentlige – i dette tilfælde repræsenteret af Kirkeministeriet. Ikke fordi man ikke der følte, at det ville være en gevinst for alle, at en fremragende arkitekt som Jørn Utzon kunne og ville fremkomme med et forslag til kirken i Bagsværd – men hvad ville det koste? Det krævede Kirkeministeriet at få at vide!

Kirkens program –

Inden vi går over til at besvare nævnte spørgsmål, må det være rimeligt at se på, hvad man ønskede at bygge – og hvorfor. Det er ikke så ligetil at bygge

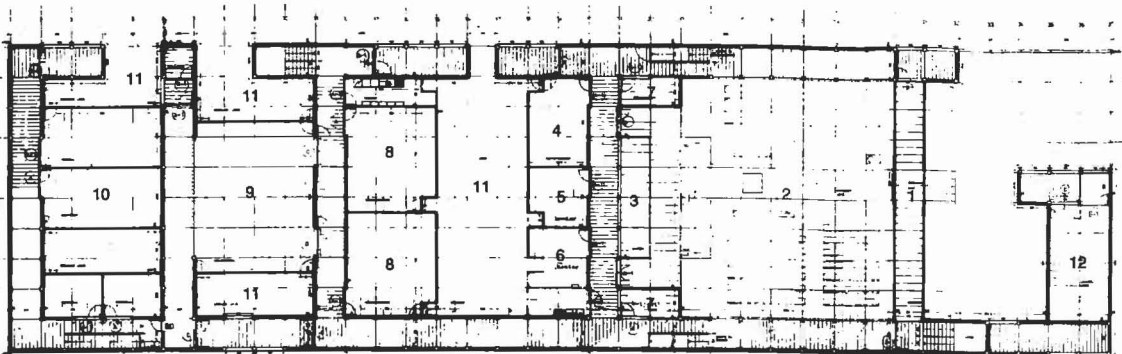
kirke i dag. Det er ikke gjort med at kopiere tidligere tiders løsninger – ejheller kan en kirke siges at opfylde kravene ved blot at være et forstørret parcelhus. Det er et stort ansvar at påtage sig at være bygherre til et bygningsværk, der skal blive stående – måske i århundreder! Det viste sig heldigvis, at menighedsrådet og Utzon begge var indstillet på at påtage sig et ansvar overfor eftertiden ved at lade egne tanker og ideer blive bragt til udførelse – og uden at forpligte eftertiden. Dette ses bl.a. af kirkens udsmykning – både udvendig og indvendig. Her kan vor egen tids smag og holdning komme til udtryk, og senere tider kan ændre herpå uden at ændre arkitekturen. Utzon udtrykte det på det indledende stade af projekteringen således, at det der gør gamle kirker så spændende netop er, at skiftende slægter med skiftende smag har sat deres præg på bygning og indretning. Det må altid være den aktuelle bruger af bygningen, der har det afgørende ord – og det er en misforstået form for pietet blot at bibeholde tingene uændret, fordi de har alderens tyngde. Hermed var de ydre rammer lagt for kirkens program og man kunne gå igang med at udfylde dem.

Kirken – sådan rent teknisk –

Det endelige resultat blev følgende: selve komplekset er ca. 80 m langt og 23 m bredt. Det er opbygget af rammer eller »galger« af forskellig højde, der tjener som tidligere tiders søjler, piller og stræbepiller. Selve byggeelementet er af beton med en længde på 2,20 m. Som det vil ses af grundplanen, har man forbindelsesgange til alle rummene i kirkekomplekset gennem gange, der er overdækket med glas, og som bl.a. kan anvendes til kunstudstillinger. Samtidig virker disse forbindelsesgange lydisolerende, hvad nok kan tiltrænges, da kirken ligger lige ud til den trafikerede Bagsværd Hovedgade. Det mest spændende ved bygningen er uden tvivl de særprægede skaller, der udgør loftet i de forskellige rum. De er ikke særlig tykke – kun ca. 8-12 cm – og i selve kirkerummet spænder de op i en højde af 13 m og en bredde på små 18 m.

Drivende skyer –

I et interview i Berlingske Tidende den 26. august 1976 siger Jørn Utzon bl.a. følgende: »Jo mere man studerer skyernes form og bevægelse, desto mere kommer man til at holde af lofter, der hvælver sig over hovedet på én. Et hvælvet loft får selv et lille rum til at virke stort, fordi det skaber lys og luft. Tilmed giver det en klangfuld akustik. Og lyd er jo en vigtig bestanddel af den arkitektoniske oplevelse af et rum – ikke mindst, når det drejer sig om et kirkerum.« – og senere i samme interview: »Hvorfor skal man føle sig

1. Våbenhus	4. Kor og organist	7. Magasin	10. Ungdomscenter
2. Kirkerum	5. Kordegn	8. Konfirmandstuer	11. Gårdhaver
3. Sakristi	6. Præst	9. Mødesal	12. Kapel

En grundplan er nyttig at have, om man skal følge med i byggeriets faser, som de skulle fremgå af de efterfølgende illustrationer. Øst er til venstre og vest til højre, således at den lange, næsten ubrudte facade vender mod nord og dermed mod Bagsværd Hovedgade. Jørn Utzon.

trykket ved at gå under et lavt, nedsænket loft, som skjuler bl.a. air conditionanlægget? Hvorfor ikke prøve at overflødigøre disse tekniske installationer ved at hæve loftet og hvælve det? Det kunne skabe lys og luft, fremkalde en rummelighed, der ville virke befriende sjæleligt som menneskeligt.« Såvidt Utzon selv – vi andre kan blot sige, at rummet, som det møder gudstjenedeltageren, er uhyre spændende, fordi det aldrig er i ro, men afspejler vekslende årstider og vejrligs lys, som sad man under åben himmel under de drivende skyer!

Bette mand i knibe –

Tilbage til det historiske forløb! Kirkeministeriet spurgte, som de jo skal det, hvad dette projekt ville koste at få realiseret. Nu var man i knibe, idet selve byggeteknikken for så vidt var ny og uprøvet. Specialister blev sat til at regne og kom til én pris, så til en anden – som var næsten den dobbelte! Ind imellem krævede ministeriet projektet beskåret med 10 %, for så endelig at forlange, at menighedsrådet skulle få Gladsaxe kommune til at yde et tilskud på ikke mindre end 1 million kr.! Hvad det sidste angik, klaredes det let og elegant ved Erhard Jacobsens hjælp. Han ville, som vi andre, have huset op at stå, og Gladsaxe Kommunalbestyrelses beslutning om at yde beløbet over en femårig periode bragte kirkesagen over det døde punkt. Tilladelsen blev givet i

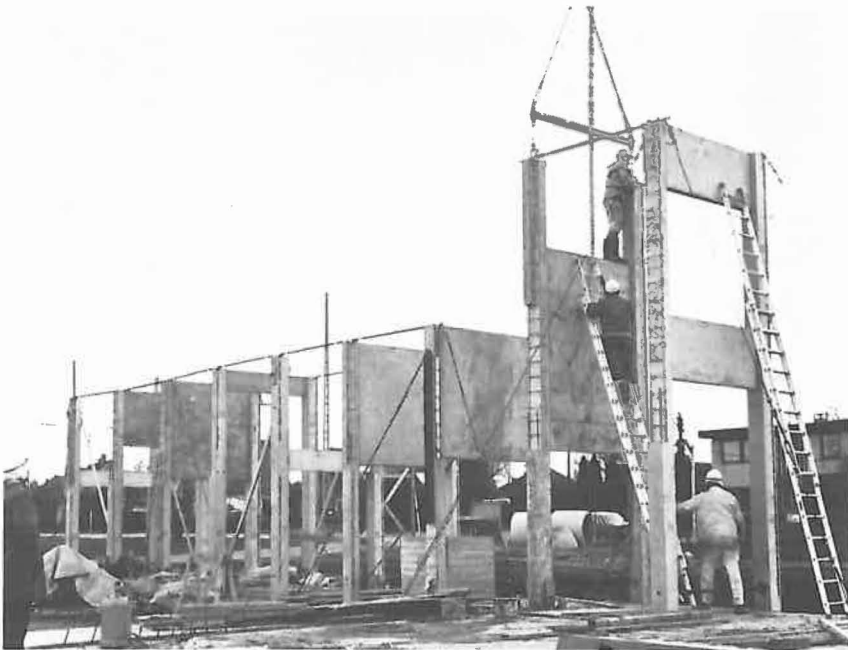

Tre medarbejdere fra Christiani & Nielsen står og tripper ved startlinien, ivrige efter at komme i gang. Løbet blev over 3 år og 3 måneder – og alle holdt ud til det sidste med en fantastisk ildhu og entusiasme. Foto: Gothfred Jensen.

foråret 1973, hvorefter regeringen dekreterede byggestop! Firmaet Christiani & Nielsen, der var antaget som hovedentreprenører, havde dog været så hurtige, at byggepladsen var etableret og arbejdet begyndt et par dage før byggestoppet kom – og da dette kun gjaldt for fremtidigt byggeri og ikke for igangværende, kunne alle trække vejret lettet – og byggeriet kunne for alvor gå igang.

Hvad man ønsker, skal man få –

Det skete i de glade 60'ere, at som man ønskede, kunne man få – forudsat at man selv betalte – gennem inden- eller udenlandslån. De første fås gennem skatteligningen – og her skete det ikke uventede, at kirkeligningen – trods det store kirkebyggeri i Gladsaxe kommune – ikke steg, men faldt! Sådan var 60'ernes fremgang! Man ønskede og fik: kirkerum med sakristi (det smukkeste rum i huset), kontorer til kordegn, præst samt kor og organist, 2 konfirmandundervisningslokaler, et beskedent køkken til kaffe og kageservering,

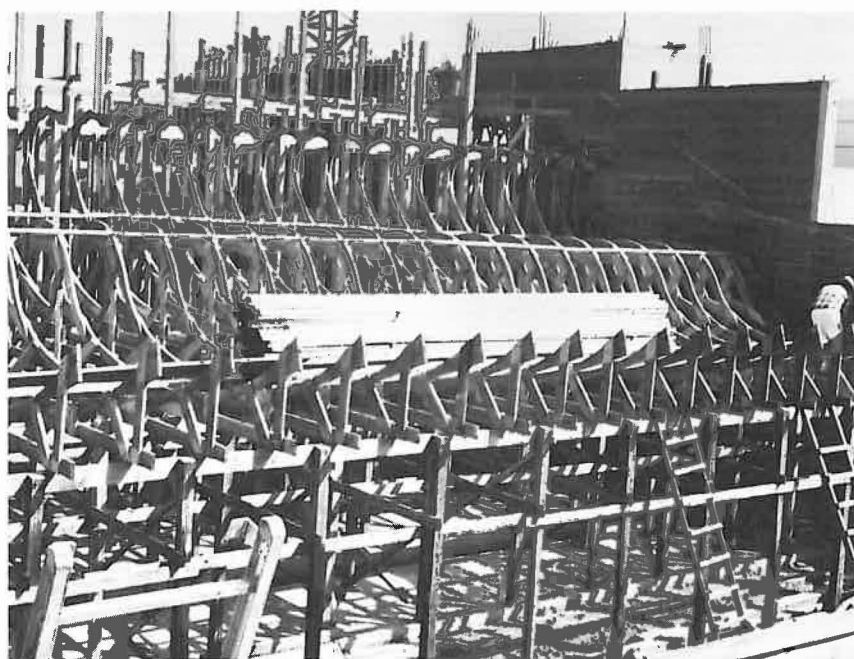

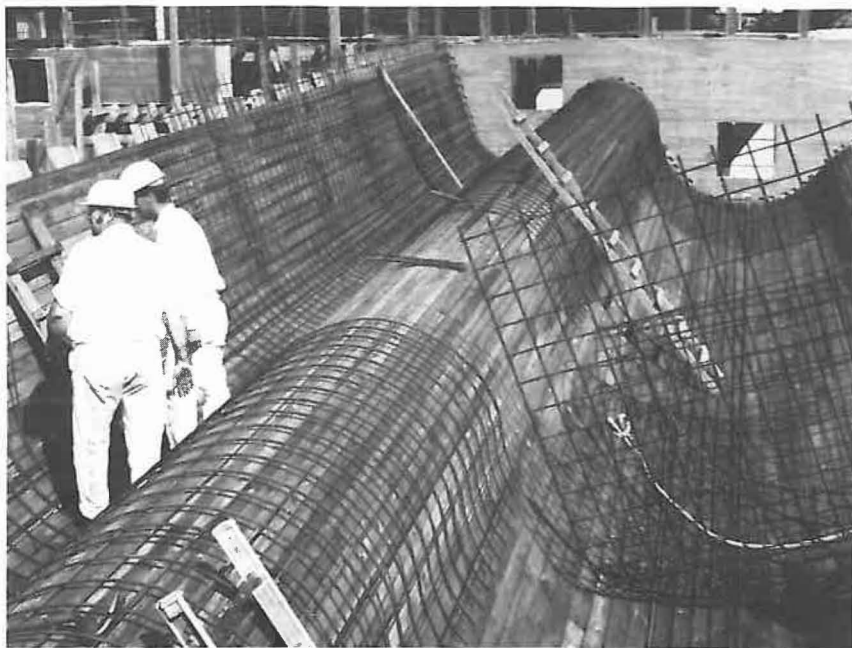
De første »galger« rejses. Som det fremgår af billedet, fandtes de i forskellig højde – og for at nå helt op i den endelige højde satte man to af de største oven på hinanden. Der er anvendt 111 »galger« eller rammer til byggeriet. Foto: Gothfred Jensen.

samt et prægtigt mødelokale til foredrag, undervisning m.m. Derudover fik de frivillige ungdomsorganisationer, som tidligere havde klaret sig igennem på det svensken kalder »jåkla vis«, ordentlige muligheder for at opfylde dagens krav – ganske vist betalt af private midler, men det viste sig, at der i Bagsværd er mange »privatfolk«, der gerne ville yde dette nyttige arbejde en kærkommen håndsækning.

En forsømt lejlighed –

Der findes i den klassiske teologi et begreb, der hedder undladelsessynder. Dem har vi alle gjort os skyld i – men på dette punkt af beretningen skal det siges, at man m.h.t. afbildninger af kirkebyggeriets forskellige stadier fandt, at man var godt dækket ind, bl.a. fordi man vidste, at ingeniør Gothfred Jensen fra Christiani & Nielsen ikke blot fotograferede ivrigt, men også særdeles dygtigt, hvilket skulle fremgå af billedmaterialet til denne artikel. Alligevel kan det ærgre eftertiden, at man ikke benyttede lejligheden til at

Her lægges armeringsnettene på plads. De anbringes over forskalningsbrædderne – og på dette tidspunkt er man 2 år fra indvielsen af kirken. Foto: Gothfred Jensen.

lade en kunstner – som f.eks. Preben Hornung, der i 50'erne skabte lødig kunst ved at lade sig inspirere af Langebros opførelse – skabe en serie »Bagsværd Kirke«-billeder. Nu er det forsent – så det er da godt, vi har fotografierne!

Rammerne fyldes ud –

Det skete mange gange undervejs i byggeriet, at bygherren gerne ville have detaljerede tegninger og forslag til møbleringen af kirkekomplekset og høre, hvad arkitekten og hans søn og datteren Lin, der skulle lave tekstilerne,

Øverst side 16:

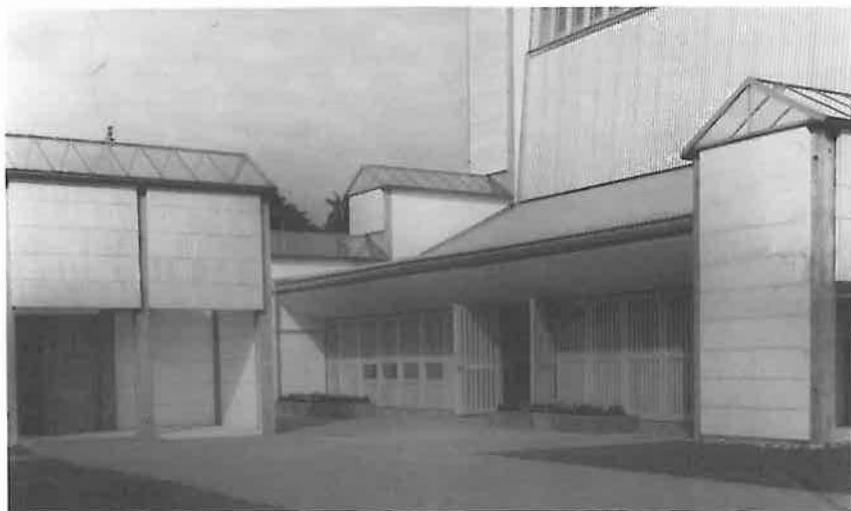
Vægelementerne sættes på plads i rammerne – og bygningen begynder at tage form. Billedet er taget efter 10 måneders arbejde på byggepladsen. Foto: Gothfred Jensen.

Nederst side 16:

Der skal bruges meget træ for at støbe skaller i beton – og her ses buestillingerne, der bærer de udskårne profiler og forskalningsbrædderne, der ligger og venter på at blive anbragt. Foto: Gothfred Jensen.

Betonblandingen sprøjtes på armeringsnettene og den 20. nov. 1974 kunne man holde rejsegilde. Grundstensnedlæggelse havde man iøvrigt aldrig haft – for hvad er grundstenen i et elementbyggeri? Rejsegildet blev holdt under den første færdige skal i kirkerummet, den, der danner det nuværende indgangsparti. Foto: Gothfred Jensen.

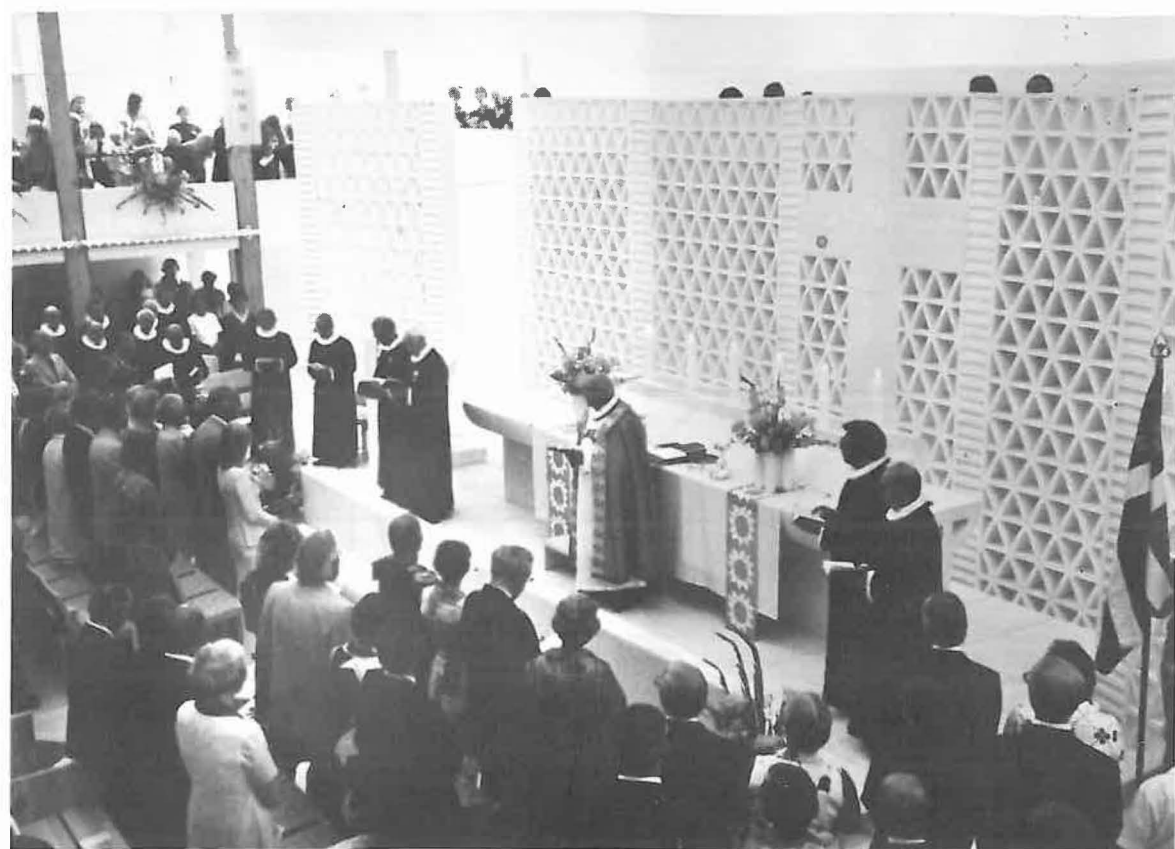

Indvielsesprocessionen på vej ind i forgården. Fra venstre ses kirkeværgen, ingeniør E. Dagnæs Hansen, næstformand i menighedsrådet, ekspeditionssekretær H. Mortensen, formanden, købmand Knud Beck, provst K. Mortil, biskop, tidligere hjælpepræst i Bagsværd, T. Græsholt, forfatteren, og skjult af amtmand B. H. Rossel, provst S. Simonsen, samt biskop over Helsingør stift J. B. Leer-Andersen. Foto: Svend Nielsen.

kunne foreslå. Der kom også mange forslag – også fra bygherrens side – men det var, som om det ikke rigtigt kunne blive til noget, førend man kunne se, hvordan rummet ville blive. Det er nu engang vanskeligt både for lægfolk og eksperter, når der kun foreligger en plan tegning. Heldigvis havde byggeriet i sig selv virket så inspirerende på alle implicerede, at man meget hurtigt, efter at rummene var blevet en kendsgerning, kunne møblere og sætte former og farver – så uforberedt det end kunne forekomme en udenforstående. Det var for os en yderligere understregning af, at en intens medleven i selve skabelsesforløbet, i sidste ende giver et godt og acceptabelt resultat.

Nederst side 18:

Indgangspartiet med den lille forgård, der dannes af kapellet til venstre, gangen ud mod hovedgaden samt kirkens våbenhus, hvis lysvægge, som overalt i byggeriet, er opbygget af fyrretræ med indbyggede glasstrimler. Foto: Gothfred Jensen.

Og tiden går –

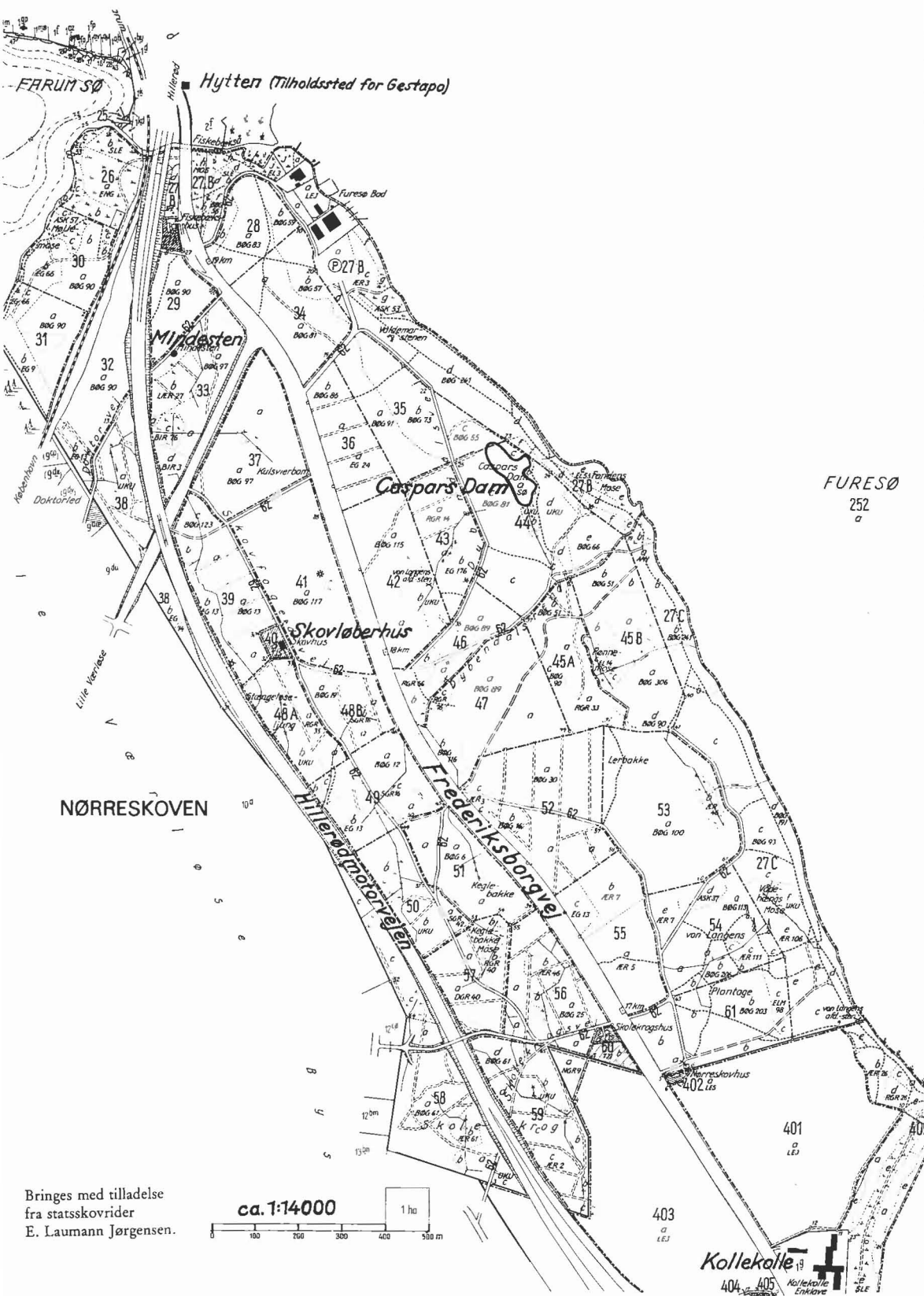
Den, der i dag vil besøge Bagsværd Kirke, må indstille sig på, at meget endnu er i sin vorden. Orglet er kun midlertidigt, men det ser ud som om et frugtbart samarbejde mellem orgelbygger P. G. Andersen i Bagsværd og arkitekten vil give os et orgel, der vil kunne indfri alle forventninger i det smukke kirkerum, hvor det skal tjene. De lange gange og gårdhaverne venter endnu på deres endelige udformning ligesom præsteværelse, korværelse m.m. har krav på en rimelig og god udsmykning. Et kors i selve kirken er undervejs i en skabelsesproces, der har varet siden kirkens indvielse den 15. august 1976, skænket af hovedentreprenøren Christiani & Nielsen. Alligevel har det vist sig, at kirken – her taget som det samlede kirkekompleks – med bravour har løst alle hidtidigt stillede opgaver – ligefra kirkespil, koncerter, gudstjenester, møder af forskellig art, ungdomsarbejde og undervisning, udstillinger og ikke mindst turistbesøg – og vi aner, at det også i fremtiden kan inspirere Bagsværdborgere til aktiviteter, som vi endnu ikke har den ringeste anelse om. Sådan ligger kirken i dag, som et brugbart instrument for både kultus og kultur – og hermed opfylder den kirkens klassiske mission.

Øverst side 20:

Endelig langt om længe kunne kirken indvies! Biskop Leer-Andersen for alteret, flankeret af fire præster, der hver læste et skriftsted, som det sig hør og bør ved en kirkeindvielse. I baggrunden kirkens egne præster samt anden gejstlighed. Jørn Utzon med frue står lige overfor bispen. Foto: Bagsværd Fototeknik.

Nederst side 20:

Prædikestolen tages i brug for første gang af provst og sognepræst S. Simonsen. Hans forgænger i embedet som provst, Mortil, tørrer sveden af panden. Det var en meget varm 15. august det år! Vi har iøvrigt ikke bragt flere billeder fra interiøret, fordi der endnu ikke er taget nogle, der yder rummet, møblerne og det øvrige inventar fuld retfærdighed. Den interesserede læser henvises således til at benytte sig af selvsyn, men det lønner sig også! Foto: Bagsværd Fototeknik.

Bringes med tilladelse
fra statsskovrider
E. Laumann Jørgensen.

ca. 1:14000

0 100 200 300 400 500 m

1 ha

Kollekølle

404 405 Kollektør Enkelt

Tilbageblik fra en skov under besættelsen

Af H. G. Werther

Når man har levet det meste af sin tid i skoven, er det klart, at der har været mange mere eller mindre spændende oplevelser.

En af de perioder, der oftest melder sig, når man tænker tilbage, er nok besættelsestiden 1940-1945.

Jeg var dengang ansat i Nørreskoven, der har fælles grænse med Furesøen, og som hører under Københavns skovdistrikt.

Modstandsfolk contra tyskertilhængere fandt ret hurtigt ud af, dengang, at bruge den lille smukke skov til likvideringer og mord; det var uhyggeligt nok.

Modstandsfolk var jo på dette tidspunkt frække, fandenivoldske og dumdristige. Man kan så sige: hvad ellers.

De afprøvede af og til nogle af de våben, der var kastet ud over Nordsjælland, og de skød, så det kunne høres viden om. Det foregik som regel ved Caspars Dam, der findes tæt op ad Furesø. Stedet var egentlig en forfærdelig fælde i det tilfælde, at tyskerne var kommet bag på dem oppe fra den gamle Frederiksborgvej.

Gestapo havde kvarter i restaurant »Hyttten« overfor det daværende Fiskebæk Hotel. De var rigeligt forsynet med udrykningsvogne og SS-soldater. Udrykningsvognene tilhørte det danske politi, det var »salatfade«, som de sammen med restaurant »Hyttten« ganske roligt havde beslaglagt.

Der var kun små 2 km til Caspars Dam, men mærkeligt nok gik det altid godt. Ubegribeligt!

Een gang var det dog lige ved at gå galt. Der var frihedskæmpere dernede at skyde, da Værnemagten pludseligt og uventet startede en kæmpeøvelse fra Fiskebæk gennem skoven mod Kollekølle. De to vagtmænd, der befandt sig på Frederiksborgvejen, og som skulle advare kammeraterne ved dammen i tilfælde af fare, fik ikke benene til jorden, men heldigvis! – Gutterne dernede opfattede selv situationen og alt skyderiet længere oppe. De dundrede ganske roligt videre, i håb om at tyskerne ville tro, det var deres eget skyderi, de hørte. Det gik minsandten!

De to vagtmænd på Frederiksborgvej talte tysk, og de havde den frækhed

Som Caspars Dam ser ud i dag. Foto: Torben Werther.

at henvende sig til de ledende tyske officerer, der fulgte vejen, for at spørge dem om, hvad øvelsen gik ud på. De fulgte med tyskerne et stykke vej frem og havde det vistnok meget gemytligt.

Da øvelsen var tilstrækkeligt langt væk, gik det stærkt med at komme ned til kammeraterne, og alle forsvandt hurtigt langs søen mod Frederiksdal.

Der skete hele tiden noget den gang. En af mine nærmeste naboer hed Fich. Han var disponent i et oliefirma inde i København, som de sidste par år af krigen måtte indskrænke sig til at handle med tørv og briketter.

Fich var dybt engageret i modstandsbevægelsen, og efter en større sabotage inde i hovedstaden så han sig nødsaget til – omgående – at gå under jorden. Men inden da kom han i lillebil kørende til vor bolig og bad mig om at

passe hans hund og se lidt efter huset. Rationeringsmærker og udgifter kunne vi ordne, når der faldt lidt ro om sagen. Og væk var han.

Det var en rar tjans! Hunden – en stor, hvid schæfer, der hed Rolf – var meget bidsk, og iøvrigt var det meget sandsynligt, at tyskerne holdt øje med huset. Det gjorde de! Samme dags aften gik jeg bevæbnet med en stor pakke leverpostejmadder derned – omtrent! I tide opdagede jeg de tyske biler, der holdt i granskoven bag huset, og vendte hurtigt om. Næste dag agerede jeg postbud, kørte ned med avis og reklame og konstaterede, at der var stille og roligt. Jeg passede så på huset og på Rolf, som jeg efterhånden blev fine venner med. Efter nogen tids forløb vendte Fich hjem igen; men han var altid på vagt overfor, hvad der kunne hænde sidenhen.

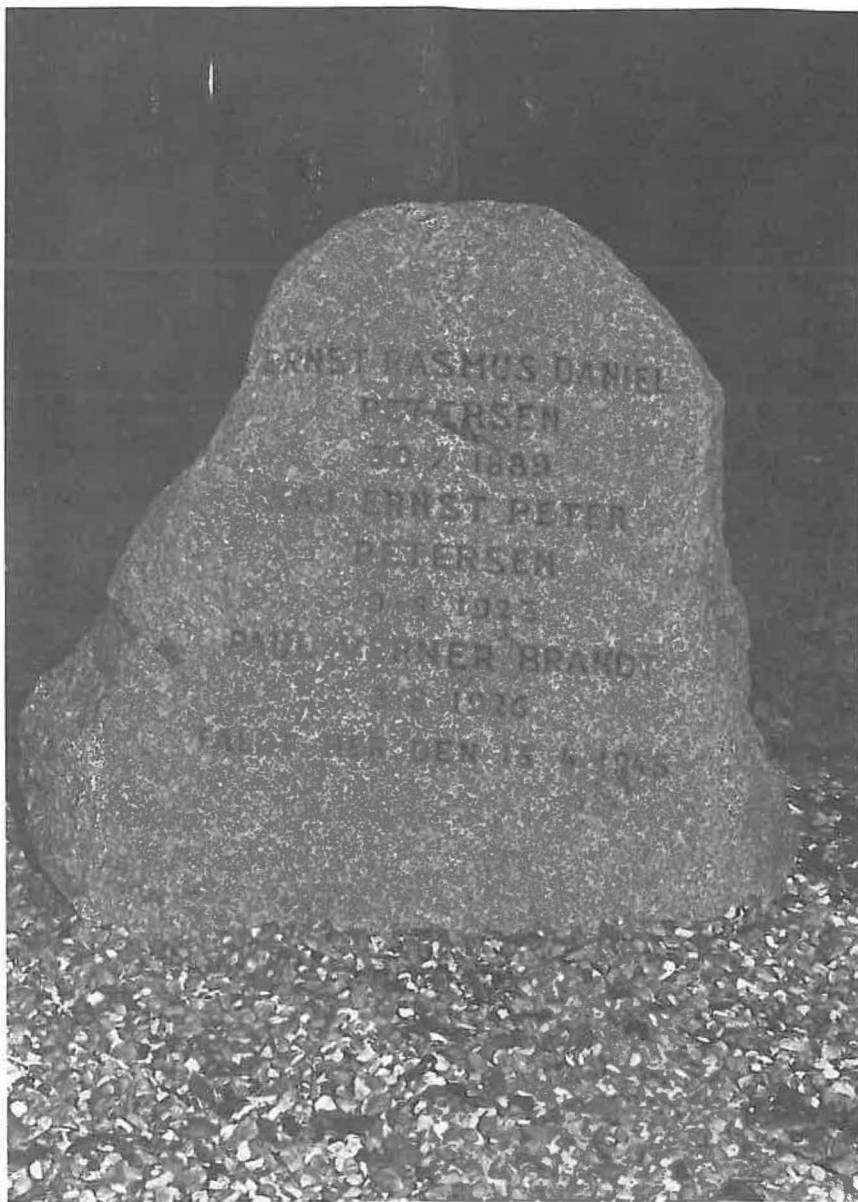
Lillebilvognmanden, der kørte for disponent Fich, den dag han gik under jorden, kunne vi fuldstændig stole på. Han var nærmeste nabo til »Vagtselskabet« i »Hytten«, og her havde han hus og have, som var meget velholdt. En dag hoppede et par tyske soldater over hegnet og begyndte at ryste hans æbler ned. Vognmanden, der hed Harold, så dem og blev aldeles rasende. Han skældte dem ud for tyske svinehunde, møgdyr og hvad han ellers kunne finde på i sin vrede. De skød efter ham – heldigvis uden at ramme – så han måtte løbe spidsrod mellem tyske kugler, mens han stak af fra sin ejendom. Senere vendte han dog tilbage uden at blive yderligere generet. Tyskerne havde åbenbart skiftet vagthold!

Gestapos tilstedeværelse i »Hytten« ved Fiskebæk gav, efterhånden som krigen nærmede sig sin afslutning, mere og mere anledning til irritation. De standsede folk og forlangte legitimation, og det var ikke morsomt for dem, der havde glemt kortet. De skød også efter lastbiler, der ikke standsede hurtigt nok. Det var meget ubehageligt; men så gik modstandsfolk i aktion for at advare trafikanterne, og det var dristige bedrifter, de somme tider udførte.

På Københavns skovdistrikt lavede vi dengang en masse generatorbrænde, og en skønne dag i 1945 blev det klart, at tyskerne ville beslaglægge det alt sammen, og det gjaldt for hele landet.

Her blev skovstyrelsen hurtigt enige. Der gik bud til alle vore kunder om at hente alt det brænde, de kunne opbevare hjemme. De skulle så aflevere alle rationeringsmærker i den nummerorden, de senere fik dem. Alle lagre var tomme på et par døgn, og »den dumme dansker« var et hestehoved foran.

Undertiden kom modstandsfolk ned til vores bolig for at småreparere deres vogne og efterse deres våben, som de åbenlyst havde liggende bag i bilerne. Vognene var som regel påmalet nogle store røde kors, men for os var

Mindestenen over de dræbte fra mordet 15. april 1945. Foto: Torben Werther.

det en blandet fornøjelse, når man tænker på, at tyskerne fra Fiskebæk stadigvæk kørte oppe på Frederiksborgvejen 200 m derfra.

I slutningen af krigen, det var 15. april 1945, kørte den berygtede tyskerhåndlanger og lystmorder, Lille Jørgen, sammen med et par andre bandemedlemmer herud til skoven ved Fiskebæk. De var i bil og havde 5 fanger med sig: 3 på bagsædet og 2 brokket ned i bagagerummet og disse sidste må næsten have brækket både arme og ben for at komme på plads. Herude trak de de 3 fra bagsædet ud og mejede dem ned med maskinpistoler.

Så kom en stor flok spejderdrengene løbende, og morderne stak af til Tokkekøb hegnet i Nordsjælland, hvor de 2 andre blev skudt – en beskidt svinestreg! Det blev senere opklaret, at de 5 mennesker ikke havde spor med frihedsbevægelsen at gøre. De var plukket tilfældigt ud inde i København.

Lille Jørgen var en af dem, der blev henrettet efter krigen.

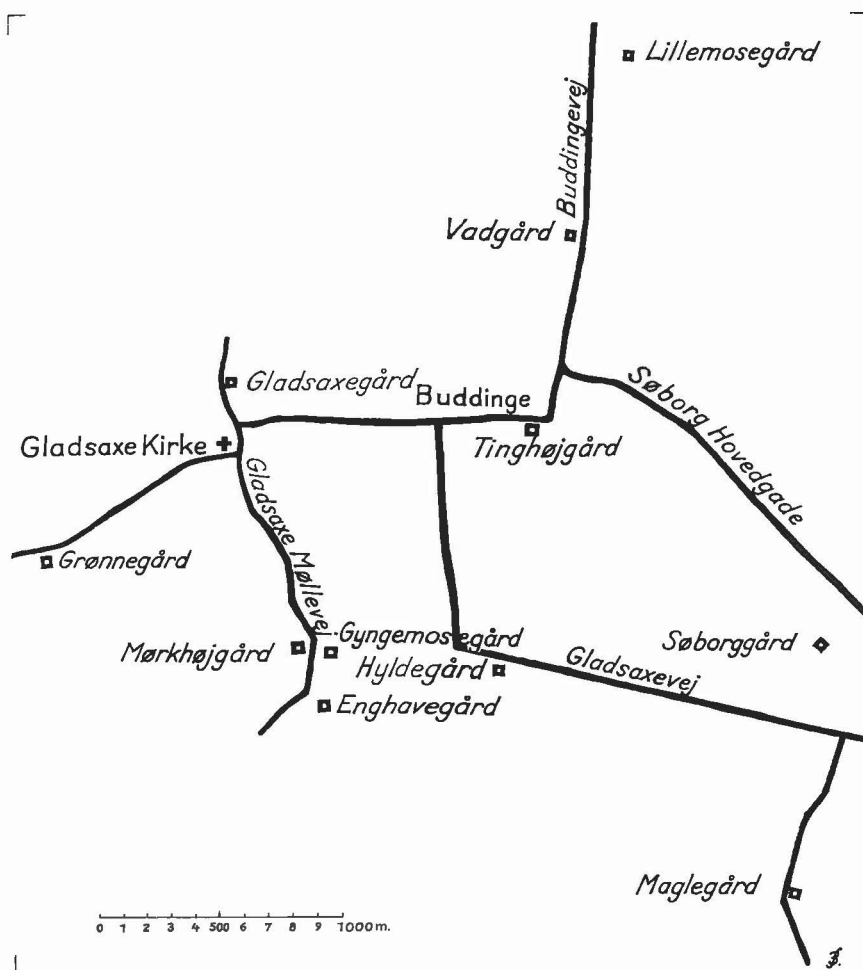
I frihedsbevægelsen i Værløse, hvor undertegnede hørte til, vedtog vi på et møde at rejse de 3 faldne et mindesmærke.

Det blev gjort, og ved flinke menneskers hjælp – blandt andet inspektør Svend Fisker fra det gamle Kollekolle, der lagde heste og sluf til – fik vi den store sten på plads. Vi andre klinkede sammen til stenhuggeren.

Senere blev mindesmærket afsløret under stor højtidelighed, og det ses på bakken til venstre for Naturskolen i Fiskebæk.

Her i skoven havde vi kun een mand, så vidt jeg ved, der var tyskerhåndlanger. Han rejste herfra og blev senere fundet død i Aldershvile slotsruin – så vidt vides likvideret.

Sådan var der så mange oplevelser dengang. I dag er de fleste af de steder, jeg omtaler, gemt under kæmpestore broer og motorveje. Tiderne er blevet anderledes, om de er blevet bedre, kan diskuteres!

Kort over Gladsaxe Sogn med de gårde, der omtales i brevene. Tegnet af B. J. Steiner.

Breve fra en ung landmand

*Uddrag af Kristian Worms breve til hans forlovede
fra 1893-1898*

Indledning

Proprietær Worm, »Lille Birkholm«, efterlod sig en meget stor korrespondance. Da han som 22-årig blev forvalter på Amager hos propt. Breit på »Løjtegård« traf han sit næstsøskendebarn, Olga Larsen, som var husholdningselev hos propt. Vestergård på »Petersdal« i nærheden. De blev hemmeligt forlovede 1893, da hun rejste hjem til sine forældre på »Hyllie Bostælle« ved Malmø. Derefter førte de en righoldig brevveksling til deres bryllup, 18. november 1898.

Emilie Worm, deres ældste datter, har foretaget et uddrag af faderens breve fra forlovelsestiden og har velvilligst overladt dem, der angår livet i Gladsaxe, til Historisk-topografisk Selskab.

(Red.)

Løjtegård 2. maj 1893.

Du kære Olga. Du er vel nu hjemme på Hyllie Bostælle efter dit år i huset på Petersdal her på Amager. Jeg ville gerne have været ude ved damperen at sige dig endnu et levvel, men det kunne ikke lade sig opføre. Du skulle have set solopgangen lørdag morgen. Luften var så mild og ren. Himlen klar blå med et svagt rosenrødt skær, der fortonede sig klart til alle genstande, og fra landet hinsides Sundet kom hele glansen. Jeg så derover og blev så glad, når jeg tænkte på dig, at jeg uvilkårligt sprang omkring og sang af hjertens lyst: »I Danmark er jeg født og børen, og der er mine klæder skåren, og der har jeg fundet min fæstemø, og der vil jeg leve og dø.«

Jeg tænker stadig på fremtiden, hvordan jeg skal nå målet: Selvstændighed. Det må lykkes. Det er grueligt at tænke på, at en dygtig landmand ikke skulle kunne skaffe sig næring ved landvæsenet. Blot din far må have ret i, at tiderne snart er så dårlige, som de kan blive, så det må gå opad igen.

Kristian Worm 1892.

Olga Larsen 1893.

Løjtegård 28. maj 1893.

På Petersdal savner fru Vestergård sin dygtige husholdningselev. Proprietær Vestergård sagde, at hans forvalter og jeg skulle en søndag tage en tur til Hyllie, og så ville han tage med.

Løjtegård 22. juli 1894.

Jeg begynder at blive bange for, at det går med Ruslandsturen, som det gik med Amerikaturen og med Afrikaturen. Den rolige eftertanke siger, at jeg lige så godt og måske bedre kan erhverve en stilling herhjemme. I aften tilbød propt. Breit at tale med propt. Chr. Andersen, Vadgård ved Buddinge. Han har nok et slags tilsyn med alle Landmandsbankens gårde, og derigennem måske skaffe mig en bestyrerplads. Kunne det lykkes mig, var det godt. Til dyrskuet i Roskilde kom jeg ganske rigtigt. Det har også hævet mit mod på hjemmet, for når man kan frembringe sådanne resultater af sit arbejde, som jeg så, og også hørte om, blandt pålidelige og dygtige mennesker, så kan det udmærket gå at være landmand her hjemme.

Løjtegård 29. oktober 1894.

I aften talte hr. Breit om, at jeg muligvis kunne få pladsen som forvalter på Vemmetofte hos hans svoger, forpagter Fog. Vemmetofte er en gård på ca. 800 tdr. ld. nede ved Fakse. Men jeg har ikke lyst til at komme der. Jeg vil hellere være bestyrer på en mindre gård. Så stor en gård bryder jeg mig slet ikke om.

Lørdag aften.

... lige et par rader, inden jeg skal ud at lygte af.

Her fik vi 4 nye svenskere igår. De ser ud til at være rigtig flinke. Har du hørt, at din onkel på Hjarupgård vil sælge gården? Jeg så i aftes, at han averterede i »Herregårdenes Adresseavis«. Hvad grunden kan være, begriber jeg ikke, blot det ikke er de for landmændene dårlige tider.

Nu må jeg slutte for i aften, der er en kvie med difteritis, den skal dampes med Kreolin.

Løjtegård 3. januar 1895.

Nytårsdag var jeg på Petersdal. Der var den sædvanlige flok unge. Vi kunne ikke danse, da gulvtæppet var sømmet fast, så remsede vi en del vrøvleviser op, pustede bomuld m.m. Da der ingen stemning var for panteleg, hørte vi lidt musik – »Sølvbølger« – men tilsidst måtte vi dog lade ringen gå, du ved på en snor.

I senere breve fra januar omtales muligheder for forskellige gårde, bl.a. en i Jylland: »men det var en kreaturhandlergodsejer, gården en forfalden rønne, marken halvt prærie.«

Løjtegård 25. marts 1895.

Nå, så jeres forvalter vil flytte. Han vil have en bestilling i byen, skrev du. Det er den sædvanlige vej, landmændene nu i flere år har gået, men det plejer ikke at være, før de er ældre, når deres håb og beregninger er skuffede af de dårlige tider. Det kan jo måske være meget klogt handlet, måske han tillige synes om bylivet eller let kan vænne sig dertil. Jeg ville være frygtelig ulykkelig, hvis jeg nogensinde skulle vende landbruget ryggen. Jeg tror også nok, det kan gå for os på landet, hvor vi hører til, langt bedre end i byen. Landmandens liv er dog det bedste, selvom tiderne er trange, det er de også for andre mennesker.

Løjtegård 8. maj 1895.

Du ved, jeg for flere år siden tænkte meget på at rejse bort til Amerika eller senere til Afrika ... den rolige eftertanke siger mig dog, at jeg lige så godt, og

måske endda bedre, kan erhverve mig en stilling herhjemme, derfor lagde jeg mig prof. Segelckes ord på sinde, da han fortalte om forholdene derovre i Rusland og rådede mig fra at rejse.

Løjtegård 21. juni 1895.

I søndags kom ikke mindre end 3 fætre Paludan at besøge mig. Du kender Hroar, de andre var Hother og Helge. Du ser, deres far, provsten i Gunnerup ved Aalborg, har holdt meget af nordiske navne dog kun til at begynde med, de øvrige 7 søskende har nemlig almindelige kristelige navne.

Det nyeste nye er, at propt. Vestergårds nevø Laurits rejser til Amerika d. 8. juli.

Måske skal min broder Vilhelm afløse mig her til efteråret. Der er så småt tale om, at jeg skal ud på Maglegård på den anden side byen,* men hr. Breit har rigtignok ikke købt den endnu. Han har været ude at se på den.

* Det nuværende Søborg.

Amatørfoto af den flittige unge brevsriver, taget ind gennem vinduet engang i 1894.

Løjtegård 30. juni 1895.

... Storkeungerne piber deroppe i reden, der er fire, allerede temmelig store, det morer mig ofte at se på dem. Nu kommer den gamle hjem med aftensmad. Lige foran mig i skrivetøjet i det tomme sandglas, har jeg en nydelig lille blomsterbuket ...

Løjtegård 24. juli 1895.

I denne tid går jeg hver dag og spekulerer på, hvad jeg skal gøre angående spørgsmålet: 1. ste november. Hvad det bliver til med Maglegård vides endnu ikke, der skal være auktion sidst i august. Her har jeg det som blommen i et æg. Ofte tænker jeg på at rejse til Tyskland. Gennem Frøkontoret kan jeg måske få forbindelse, så jeg kan se, hvordan man dyrker frø, både mark og rodfrugt. Det var noget, der kunne betale sig herhjemme, når det var lært.

Løjtegård 30. juli 1895.

Igår var jeg på Saltholm med 8 mand for at fange kreaturer. Det var ganske morsomt, jeg var 6 timer på 3 forskellige heste hele holmen rundt på jagt efter kvierne. En flok heste måtte vi drive over hele øen for at fange en lille kørehest.

Løjtegård 7. august 1895.

Igår begyndte jeg på hveden med selvbinderen. Den går udmærket, blot det ikke bliver vådt. På Petersdal har de også fået selvbinder, der går udmærket i rugen. Hr. Vestergård var her igår. Laurits er kommet til New York, men havde haft meget dårligt rejseselskab bestående af 200 polske jøder, alt andet end renlige. 200 Irere, der var endnu værre og 50 Hollændere, som, aller-værst, var fulde af disse små mider, man læser om i zoologien.

Løjtegård 20. september 1895.

Min elskede fæstmø. Tak for igår og tak for idag og tak for hver dag, thi alle dage er du min glæde.

Vil du hilse dine forældre og bringe min tak for den meget smukke forlovelsesfest.

Løjtegård 3. december 1895.

Igår skulle du have set mig som fyrbøder ved tærskværkets dampmaskine. Manden, der passer den, var ikke kommet, så fyrede jeg selv op. Den var så utæt ved vandstandsørret, at jeg ikke kunne se noget for damp. Jeg frygtede,

Det officielle forlovelsesbillede 20. september 1895.

at hele historien skulle gå i luften, fordi der enten var for lidt eller for meget vand i kedlen, man kunne jo intet se. Det var rigtignok tærskning med forhindringer.

Løjtegård 7. januar 1896.

Nu er det afgjort, at jeg skal søge noget andet. Hr. Breit sagde, at det kunne han godt forstå, nu jeg var blevet forlovet. Han lovede mig sin bistand og anbefaling m.m.

Det viste sig, at propt. Otto, Gladsaxegård, ville have sin søn herud. Jeg talte netop med ham idag på torvet. Det var en meget tiltalende ung mand. Jeg er ganske glad for beslutningen. Jeg var ved at tro, jeg skulle vokse fast her. Når jeg nu blot vidste, hvor det bærer henad, men det går vel.

Løjtegård 24. februar 1896.

Hr. Breit vil have, at jeg skal se at blive forpagter på Farumgård, vistnok den kønnest beliggende gård i Danmark, men det er jo ikke skønheden, man skal leve af. Der er også andet godt ved den. 80 tdr. ld. god jord, 60 tdr. let eller slet jord, vel begge dele, 30 tdr. ld. eng af blandede bekendtgørelser. 50 stk. gode malkekøer, 12 stk. gode heste. Svinene sælger jægermester Sehested ved forskellige auktioner. Der er ganske nye udmærkede bygninger. Det hele kom af, at jeg havde hørt, at jægermesteren ikke ville beholde sin forvalter. Det var allerede i efteråret.

Siden fik jeg at vide, at han ville bortforpagte gården, nu hørte jeg, at det ikke var sket. Så tog jeg ud til Birkerød igår, derfra er der en mils vej, og jeg kom til Farumgård kl. 2. Da jeg ringede på, kom jægermesteren selv ud. Jeg præsenterede mig og spurgte, om han ikke kunne lade mig bestyre gården et år eller to, så kunne vi tale om forpagtning. Det ville han imidlertid ikke gå ind på, men jeg kunne godt få den i forpagtning til foråret, og hvis jeg ville gå med indenfor, kunne jeg se vilkårene. Nå, jeg havde jo ikke noget at forsømme, takkede og spadserede med gennem en mægtig sal ind i en dito, – arbejdsværelset. Så fik jeg en havanerer, der var ægte, og udkast til forpagtningskontrakt. Deraf fremgik det, at der skulle betales 5000 kr. i afgift. Halvdelen halvårsvis forud samt skatter og afgifter ca. 1500 kr. Driften kunne blive anderledes fri. I kaution forlangtes to gode navne. Mælken leveredes i Birkerød 3 gange ugentlig à 20 øre kanden = 2 liter. De avlede ca. 1100 tdr. sæd, men han sagde selv, jeg var ikke forpligtet at tro det. Din fader har set Farumgård i sommer, da han sejlede med amfibiebåden, den lægger til lige ved siden af. Jægermesteren er en meget elskværdig mand og ganske godt inde i landvæsenet. Han forstod selv, hvordan gårdens beliggenhed skulle

udnytted. Der er afstukket en bane* fra København til gården med station på marken. Når den kommer, så bliver det en god forretning, ellers er det lidt rigeligt med 46 kr. pr. td. ld., men der kan vel slås lidt af. Hr. Breit har tilbudt at tage med ud at se på den. Der bliver vel næppe noget for mig at gøre, men på onsdag skal jeg tale med forvalter Hansen på Bernstorff Hovmarksgård, måske kan han magte den, og jeg afløse ham.

* Den senere Slangstrupbane.

Løjtegård 28. februar 1896.

Endnu alt vel. Jeg håber nemlig, at Hansen får Farumgård, så jeg kan blive hans afløser. Han gik straks ind på planen og var ude at se gården igår. Imorges telefonerede han til mig, at han syntes om bedriften, men var bange for, at den var for dyr.

Løjtegård 6. marts 1896.

Idag har jeg været på Torvet. Hansen Hovmarksgården var der ikke, men jeg hørte, at jægermesteren havde slået 1000 kr. af på sine fordringer, hvilket dog altid er noget at begynde med, men endnu vides intet.

Løjtegård 12. marts 1896.

Du har nok set, at en forvalter Hougård fik Farumgård, han boede her i byen. Alle mennesker siger, det er en dårlig gård, så det var måske godt for Hansen, at han ikke fik den. Der kommer nok noget andet til mig.

Løjtegård 13. april 1896.

Der var en bedre middag her igår. Du ønsker vel, som alle damer, at høre lidt derom. Der var 24 kuverter på bordet, desuden 6 til os små, Ellen Breit, huslæreren, forvalter Otto, de to drenge og min egen ringhed, ved et lille bord ved siden af det andet, ellers kunne der ikke blive plads. Der var meget gemytligt helt i top. Først fik vi suppe med æggekage, dertil Madeira. Så kom kogt laks, den var udmærket, og dertil Sauterne. Så kom skinke og tunge med blomkål, rødvin over det hele. Endelig fik vi hovedstegen, som huslæreren siger, det var dyreryg. Vi lod champagnen knalde. Nær var jeg kommet sørgeligt af dage ved det arbejde. Kogejomfruen lod nemlig en prop springe lige i hovedet på mig. Heldigvis overlevede jeg attentatet og kom ind at høre talerne, der blev mange – nogle lange. Efterhånden kom så vingelé med portvin eller sherry. Til slut is med konfekt.

På fredag fortsætter betragtningerne med et ordentligt andendagsgilde, vi har nemlig ikke plads til alle bekendte på engang, her var det særlig familien.

Lørdag aften.

Ja, det blev også et mægtigt gilde. Nu har jeg jo fortalt en del derom, og igår holdt vi det om igen. Jeg morede mig forresten langt bedre. Det var landmænd her fra byen og omegn bl.a. min gamle principal propt. Hansen tidligere Lautrupgård, nu Kædesjø i Sverige, som var inviterede. Det er prægtige mennesker alle. Fru Hansen bad mig besøge dem, når jeg kom over Sundet.

Propt. Lorentzen fra Lille Birkholm sagde, at skulle jeg få brug for hans hjælp, kunne jeg bare komme.

Løjtegård 26. april 1896.

Du må ikke nære bekymring for, hvorledes det skal gå mig i sommer. Det skal nok gå godt. Nu vil jeg holde alle bank- og kreditforenings direktører til ilden og så forøvrigt udnytte ventetiden så godt som muligt.

Jeg kan komme ud til en gartner for at lære noget frøavl. Da jeg i forgårs var oppe hos overretssagfører Lachmann for at forhøre, om ikke der var en grosserer eller lignende, der ville købe Grønnegård, for at jeg muligvis kunne blive bestyrer, så talte vi en del om gården og dens nuværende forpagter Bartholin, som jeg kender. Endelig læste Lachmann mine papirer og sagde så, uden at jeg havde tænkt derpå, at jeg muligvis kunne blive bestyrer for dem, altså for professor Bagges arvinger, da Bartholin ville bort fra gården, og de rimeligvis lod ham rejse til terminen.

Grønnegård ligger 1½ mil fra byen. Gladsaxe fortet er bygget på dens jord. Der er et stuehus, som her på gården og gode bygninger. 197 tdr. ld. 17 tdr. hartkorn, god jord, lidt forsømt, dårlig besætning. Den skal afleveres til 8000 kr. værdi. Der var budt 130.000 kr. af een, der ingen penge havde, og de forlanger 140.000 kr. Der er så mulighed for, at jeg kan komme derud til terminen, det kunne lige passe mig. Hr. Breit er flink som sædvanlig. Idag har vi spadseret marken rundt og desuden spillet billard, men det bedste var, iforgårs lovede han mig en håndsækning, ifald der skulle blive tale om, at jeg kunne få noget selv.

København 4. maj 1896.

Så kørte jeg ud til gartner Poulsen, Roskildevej 70. Det er vist det bedste sted, jeg kan komme, siger folk. Der er megen frøavl, det bliver meget interessant. Nu begynder jeg imorgen. Jeg skal bo lige ved siden af; jeg har lejet et lille hyggeligt værelse. Idag var jeg oppe hos overretssagfører Lachmann. Han antog det for mest sandsynligt, at jeg kunne komme ud på gården til terminen og ville allerede tale om, hvorledes vi skulle ordne med min gage. Hr. Breit vil

tale med boghandler Hegel, som ejer Grønnegård, for at få ham til at antage mig. I Landmandsbanken talte jeg med propt. Andersen, Vadgård. Han var meget forekommende og lovede at lade mig vide, om der kom noget i banken.

Roskildevej 7. maj 1896.

Vi sætter roer til frø. Igår 9000 på $\frac{1}{2}$ td. ld. Der bliver dobbelt så mange til. Gartneriet er på 26 tdr. ld. og beskæftiger 30 mennesker daglig for tiden. Der er 12 elever, flinke mennesker.

Igår var jeg rundt i husene i Utterslev for at skaffe arbejdersker til roemarken på Grønnegård. Det lykkedes at samle 8 eller 10.

Grønnegård 18. juni 1896.

Jeg er glad som en nyslået toskilling og har dygtigt travlt allerede. Nu er jeg forvalter på Grønnegård for professor Bagges arvinger. Løn 250 kr. til november og 250 kr. den dag, den sælges. Altså kan jeg tjene 500 kr., hvis gården sælges. Rimeligvis arrangerer jeg mig med den nye ejer, men jeg tror ikke, den bliver solgt, før end til foråret. Når der nu kunne fanges en grosserer til den, så kunne jeg blive der. Nu får jeg noget at bestille – særlig med roerne. Spørg din far, om det er til at opdrive roepiger i Limhamn, men det går vel ikke.

Senere: Jeg er i aktivitet fra kl. $3\frac{1}{2}$ til 7 aften. I aftes havde jeg travlt med regnskabet for 24 kvinder og nogle daglejere. Her var også nogle gæster, så jeg måtte ned at spise jordbær.

Grønnegård 19. august 1896.

Nu har vi så godt som fået slut på høsten.

Jeg har voldsom lyst at besøge dig på søndag, men det lader sig alligevel ikke gøre. Her er 14 karle, ganske vist er de alle meget flinke, men en eller anden kunne let få sig en for stor »Sup« og komme hjem på eftermiddagen at gøre halløj. Næste søndag ville jeg gerne have været på Amager, men vi skal vist have en skovtur med hele besætningen til Frederiksdal eller lignende, så det bliver der vist intet af. Folkene rejser den 1ste.

Grønnegård 26. august 1896.

Turen til Frederiksdal gik over forventning godt. Der var ikke en eneste af folkene, der havde drukket for meget, og da Niels Jønsson udbragte min skål, ønskede han, at jeg måtte leve længe fri og egen og selv en frue få. Det var ganske brilliant. Jeg klinkede og takkede med nogle få velvalgte ord.

Grønnegård 22. september 1896.

Nu får du nyt at høre. Igår blev gården solgt til en hr. Arboe, en pebersvend, som lader til at være meget elskværdig. Han har boet oppe i Østergøtland som forpagter og fik en del penge i afståelse, da gården blev solgt i foråret. Jeg bliver her foreløbigt, måske i vinter med, nu får vi se. Her er meget at gøre, vi skal have en hestegang sat op m.m. Jeg forstår ikke, hvad hr. Arboe tænker på at leve af, da han kun har 12 à 16.000 kr. og har købt til 125.000 kr. plus papirer, salær og renter til terminen à 5000 kr. altså 130.000 kr. Jeg ved ikke, om du forstår det, men han skal betale 8500 kr. = 46½ kr. pr. td. ld. i renter og skat årlig, inden han kan få en øre i rente af sine penge eller at leve af.

Grønnegård 7. oktober 1896.

Hr. Arboe spurgte for et øjeblik siden, om jeg kunne blive i vinter. Det blev ikke endeligt afgjort, her er jo for lidt at bestille for os begge to. Jeg brød mig ikke om at blive bunden før nødvendigt, da jeg helst vil søge, – om der bliver noget at søge. Jeg talte f.eks. med Thede, der har overtaget Vintappergården, men han ville absolut have en gift mand. For min skyld kunne det endelig gå i vinter, der bliver taget alle mulige hensyn til mig. Jeg har været nede på Søborggård. Det er ganske dejlig jord og en herlig have, men bygningerne er dårlige, kreaturerne ligeså.

Grønnegård 16. december 1896.

Jeg var også hos hr. Brinch-Seidelin, som ejer Mørkhøjgård, og han stiller sig ikke afvisende. Han sagde, at hr. Breit et par gange havde anbefalet mig til ham. Det er jo en løjerlig patron. Han er 76 år og ligger syg på 3. die uge, Bronchitis. Jeg kunne nok have lyst at prøve, om jeg kunne bringe lidt orden i tingene. Så kan jeg måske snart komme i virksomhed igen. Jeg skal tale med propt. Breit og propt. Otto, Gladsaxegård. Det var pokkers let at flytte.

København 30. december 1896.

Tak for den dejlige jul. Igår var jeg oppe hos Brinch-Seidelin. Han var ikke rask, men meget elskværdig og forekommende. Der lå brev her igår, han ville strække sig til 500 kr. til mig det første år. Lægen har forbudt ham at komme ud på mandag. På tirsdag kører vi, om alt går vel, til Mørkhøjgård, og jeg bliver der med det samme. Så bliver der altså 5 dage til min rådighed, som jeg har tænkt mig at benytte således: I morgen tager jeg til Løjtegård og hilser på hr. Breit. Det er dårligt føre, så jeg kan næppe nå til Petersdal. På fredag rejser

jeg til Falster at besøge min onkel Vahl til mandag. Det er altfor kedeligt at gå i byen og lige så dyrt. Det er 7 år siden, jeg var dernede, så jeg glæder mig til at se dem alle.

Nørre Alslev Præstegård 4. januar 1897.

På Løjtegård havde de det godt allesammen. Hernede har jeg haft det meget godt. Her er to smukke kusiner at snakke med, 16-17 år begge to. Tilsyneladende meget bange for at blive gamle jomfruer ligesom Ellen Breit forleden på Løjtegård. De har alle for lidt at bestille og keder sig for meget. Ellen sagde: »Uha, nu sidder vi her igen, næste nytårsaften ligesådan«. »Det skal De ikke sige. Der kommer nok en omvandrende ridder og bortfører Dem,« svarede jeg. »Nej, det gør der såmænd ikke, det er over den tid, desværre,« mente hun. Hr. Seidelin er syg endnu, så han kan ikke komme ud. Der kommer yogn efter mig. Jeg skal selv forestå værelsernes istandsættelse, og jeg har allerede set på tapeter.

Mørkhøjgård 6. januar 1897.

Iaften skal du have et par rader, for at høre om min nye plads, jeg synes det hele ser lovende ud her. Det vil vist nok blive en behagelig plads, da det er gamle folk, der lader til at modtage mig velvilligt. Her er et dejligt stort 3 fags værelse til gården. Loftet er rigtignok faldet ned, men i morgen kommer hjulmanden og sætter nyt op. Derefter mureren og tapetsereren. Et dejligt soveværelse til havesiden. I sengen var der en stor muserede. Det kom ud allesammen, og mit eget fra Grønnegård kom ind i stedet. Her er 71 kreaturer og 17 heste. Stalden er i den grad gammel, at jeg aldrig har set magen. Der er store huller i fodergangen med mudder, så man ikke kan gå der, og køerne går jævnlig løse, da træet ikke kan holde bindslerne. Der kan kun lægges et par læs halm hist og her på loftet, da bjælkerne ikke kan bære. Køerne er udmærkede, men de får også 13 pund kraftfoder.

Kosten lader til at blive god, og tillaves af en ren og pæn kone, Johanne, der har tjent her i 9 år. Det er rart at komme i virksomhed igen, nu er jeg ked af at være particulier.

Mørkhøjgård 8. januar 1897.

Endnu lever jeg på feltfod, den ene side bliver stegt af kakkelovnen, den anden fryser. Loftet er nemlig endnu ikke tæt, og der står et stort brædestillads i stuen, men stuen er jo også stor. Jeg befinder mig udmærket her, blot det må vare ved; jeg tror det er flinke folk. Malkningen går af sig selv, de har malket i flere år, ja, indtil 14 år. Min Johanne = madam August, kalder kl. 4.

Hvis jeg ikke sover for længe, er jeg i stalden, når de lige har begyndt. Kl. 5 kommer daglejerne at strigle hestene. Kl. 6 går vi i arbejde til kl. 6 aften. Vi brænder 8-9 stearinlys daglig.

Her er kun 6 mand, hvoraf en kører mælk om formiddagen. 1 passer heste og henter roer, de andre 6 tærsker med plejl i loen.

Mørkhøjgård 10. januar 1897.

Det blæser, så det klirrer i ruderne herinde, nu er her endelig blevet varmt efter megen fyring. Ellers er kostalden det bedste sted i denne velsignede faldefærdige gård. Kostalden er rigtignok den bygning, som er mest farlig, og mærkeligt er det, at den ikke synker sammen. Sålænge den står, er der lunt, og nogle dejlige dyr er der at se på. Hvis ellers hr. Seidelin ikke gør for megen virvar i tingene, når han kommer herud, tror jeg, det bliver udmærket, og det bedste af det hele er, at det, som vi håber, ikke skal vare alt for længe, inden vi begynder for egen regning. Jeg begynder at vænne mig til at gå til ro kl. 9½, da vi begynder så tidligt om morgenen. Nu skal jeg ud at inspicere med lygten.

Iaften er her temmelig lunt, det blæser heller ikke mere. Det er en meget flink og dygtig kone, Johanne,* der har mig på kosten, som er udmærket. Hun har lært kogekunsten hos fru Cadovius, Enghavegård her i Mørkhøj. Idag havde vi meget besvær med at få samlet et sæt seletøj sammen, da vi skal have tre vogne til Jægersborg med havre. Vi har leveret 26.000 pund à 5,70 øre. Blot det kan blive ved at gå så roligt med alt som nu, så vil jeg befinde mig udmærket her og få orden på tingene. Imorgen skal jeg holde prøvemalkning, vi har ca. 1600 pund mælk daglig.

* Johanne blev en trofast og meget elsket hjælp for hele familien Worm. Hun og hendes ligeledes trofaste og dygtige mand, August, flyttede med Worm, først til »Vadgården« i Buddinge og siden til »Lille Birkholm« i Herlev. Efter Augusts død giftede Johanne sig igen med Carl, en svensk kusk og staldkarl på »Lille Birkholm«. Johanne modtog medaljen for 25 års tro tjeneste og blev ved den lejlighed fejret af familien, dens venner og hele Herlev. Hun var dybt bevæget og syntes, det var »lige så godt som en fin begravelse«, noget hun altid havde ønsket sig.

Mørkhøjgård 17. januar 1897.

Det glæder mig at kunne berette dig, at jeg befinder mig ganske udmærket her. Endnu er alt gået over al forventning godt, blot det må blive sådan ved. Der har endnu ikke været så meget som et halvt misfornøjet ord hverken fra folkene eller hr. Seidelin. Jeg går hver dag og pusler med at hænge vinduer, døre og hængelåse, samle antikke maskiner, redskaber og vogne sammen.

Særlig er her en ubegribelig del gamle hjul, som ligger spredt omkring alle vegne. Du skulle blot se en samling vogne, der står nede i en stor træbygning. Der er skelettet af en karet og en wienvogn, nogle ponyvogne eller sørgelige rester deraf, en nydelig jagtvogn med grønt fløj, men trebenet. En charabanc og så mahognivognen, den nuværende sivvogn om muligt den allerværste. Nå, de står som sild i en tønde, så dem vil jeg slet ikke røre ved, men ellers samler jeg sammen på alt det skrammel, der findes, så maskiner og vogne kan komme i hus.

Igår kørte vi to læs gavntræ ind, der lå ude i skoven her ved stalden, det underste var allerede fordærvet. I hestestalden er der kommet et vindue i, så der er så lyst nu midt på dagen, at man kan se hestene, selvom døren er lukket, særlig de to hvide heste skelnes uden natkikkert. Nu er også kun tre af seks vinduer klistret til med gamle sække. Glarmesteren fra Gladsaxe er her, og selv fuser jeg hjulmanden efter og har i den anledning slået 3-4 fingre fordærvet.

I aftes alarmerede Johanne mig i anledning af, at hele andebesætningen var blevet borte. Vi fandt dem bag nogle gamle brædder, hvorefter de blev indkvarterede i borgestuen til deres egen store glæde. Jeg har vel fortalt dig historien om ostene, der blev pløjet ned her, men der er nogle læs endnu nede i mejeriet, det gamle naturligtvis. Desuden står der to gamle firkantede jærnkedler ude i haven, tilsammen rummer de vel 1½ kubikfavn – de er fulde af ost i skarp sauce.

Mørkhøjgård 24. januar 1897.

Du tænker vist på kanetur i dette snevejr. Her har vi forrygende snefog hver dag. Igår kom vi ikke på Torvet. På onsdag tænker jeg at tage ind til hr. Seidelin, så må vi se, om han ikke gør for mange ophævelser. Igår var jeg hos naboen, gårdejer Søren Petersen, Gyngemosegård her lige udenfor porten – at spise til aften og låne Feltlægens Fortællinger. Det er rigtig flinke folk, voksne sønner, der har læst, den yngste student. Om alt går vel, skal han herover til foråret at spille billard. Nu er det for koldt deroppe i stuen. Spillet er heller ikke i orden. Det går fremdeles udmærket her, blot det må vedblive.

Nu har vi sat ruder i for næsten 30 kr., så der er lyst i både ko- og hestestald. Imorgen skal jeg i stalden kl. 4 til prøvemalkning, som vi holder en gang om ugen. Vi har kastet sne to dage, men slædeføret er ikke godt. I lørdags var jeg oppe på Grønnegård. Der var blæst store stykker tag bort, så de måtte lægge det gamle vognskur derop i stedet.

Straks jeg kom her, havde folk så travlt med at udregne, hvem jeg var forlovet med, og de fik ud af det, at det var husjomfruen deroppe på

Grønnegård. Hun har været her i to år, så forleden kom hun herind for at se, hvordan jeg boede, og om hun kunne kende huset igen, og så var det ganske vist!

Mørkhøjgård 2. februar 1897.

Hr. Seidelin er uhyre bange for, at gården skal falde, hvis jeg ikke stadig traver omkring i den, jeg kommer ikke engang på Torvet idag. Nå, det er ikke en stor ulykke, da jeg har det meget bedre herhjemme, men det var altid en afveksling, og tit træffer man en del bekendte derude. Jeg har det egentlig ganske udmærket her i denne tid, men alligevel er jeg mest glad for, at jeg kan nære håb om, at det ikke skal vare altfor længe, inden Mørkhøjgård er en saga blot for os. Det fryser 14½ grad.

Mørkhøjgård 15. februar 1897.

Jeg har øjnene fulde af høsmuld. Vi sælger hø i denne tid. Søndag formiddag læssede jeg et læs på 196 lispund à 55 øre = kr. 108. Det er en ganske god forretning med hø i år.

Mørkhøjgård 21. februar 1897.

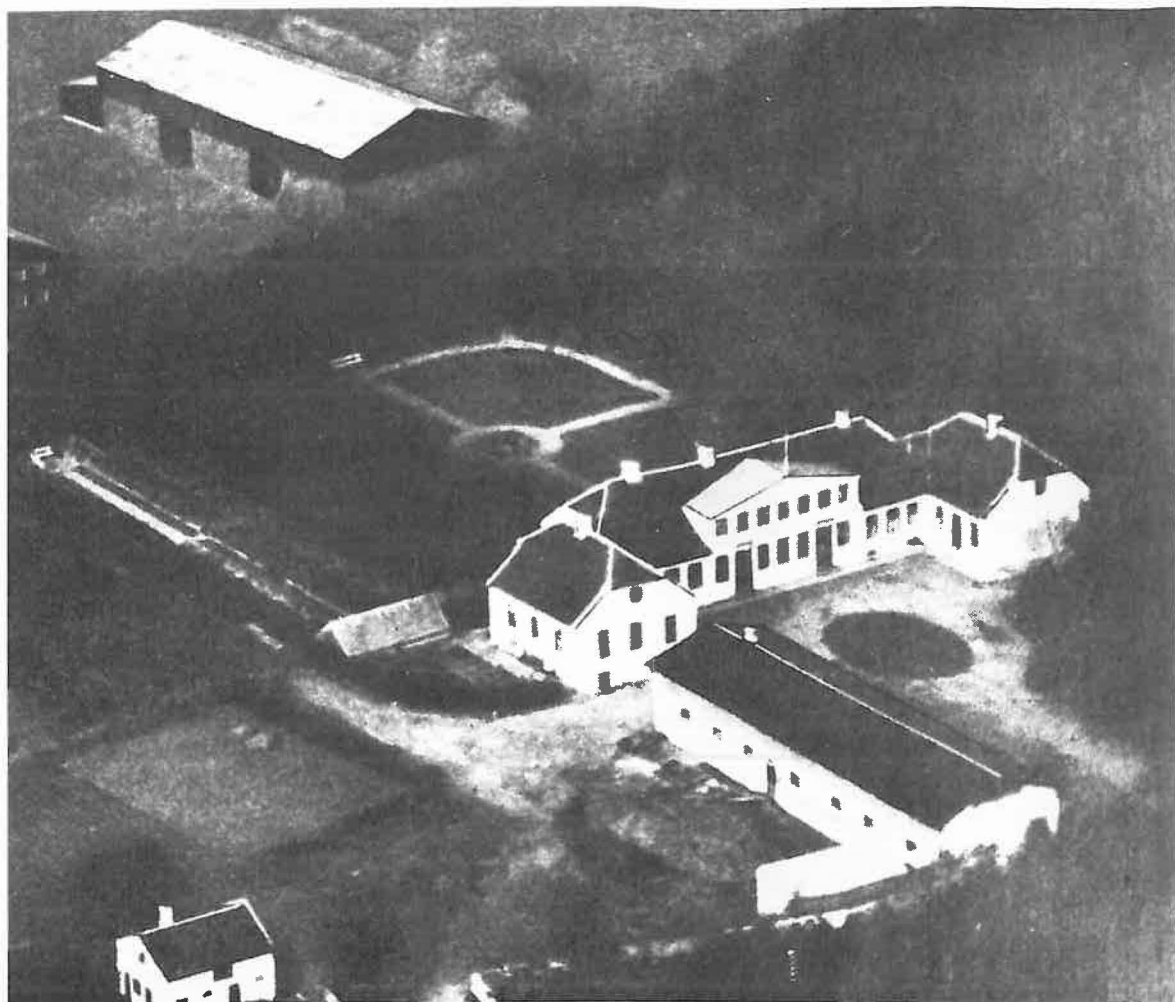
Nu kan du tro, den er lige over byen med Brinch-Seidelin. Der er så meget i vejen, så det halve kunne være nok. Så skriver han lange epistler om sine vellønnede, velfodrede folk, der skal gøre en gruelig bunke arbejde med fart, med streg under, og køre gødning med kraft, også med streg under. Nå, vi fik også mere ud, end de plejer her, men samtidig lader han folkene køre ind på egen hånd. Følgen er naturligvis, at de kommer fulde og forrevne hjem lige til aften i stedet for lidt over middag. På Grønnegård, der ligger længere borte, havde jeg dem oftest hjemme før middag med tom vogn og før midaften med læs. Nå, det går alligevel, tænker jeg. Jeg ved, tingene bliver passet, som de skal, så er der ikke mere at gøre ved det.

Har du hørt om Annelund? Mine tanker er derovre.

Hr. Vestergård var meget glad for Svenskerne. De var rigtig flinke sådan at være imellem, sagde han. Det var rygtedes, at han havde været en tur til Annelund. Han blev spurgt, om han troede, der var bedre i Sverige end i Danmark. Vestergård havde svaret, at der i mange henseender var bedre, og hvis han var 20 år, ville han tage derover.

Mørkhøjgård 17. marts 1897.

Hvem tror du, jeg har haft besøg af idag? Jo, af hr. Vestergård og propt. Cadovius. De kom herop for at se på stillingen. Vestergård var ude at tale med Cadovius om Landboforeningsregnskabet.

Mørkhøjgård ligger i Mørkhøj By ved vejen, der fra Gladsaxe gik gennem byen og videre til landevejen København-Frederikssund. På billedet ses den anelige, trefløjede hovedbygning, grundmuret og teglhængt, opført i 1836. Gården har altid været kendt for sine fortrinlige jorder, hvad der også bekræftes af dens høje hartkorn i forhold til arealet. I midten af 1860-erne blev den købt af fideikommisbesidder H. Brinch-Seidelin, der døde 1902. Den sidste ejer, proprietær Karl Christensen, begyndte som bestyrer, blev derefter forpagter for endelig at købe den 1916. Mørkhøjgård var i årenes løb kommet i en drift, der svarede til dens høje bonitet, og var nu blevet ikke blot det største, men også det bedste landbrug i sognet, og det både fra naturens hånd og takket være menneskelig indsats.

I dag er landbruget nedlagt, gården udstykket og bygningerne, der er fredet, ejes af staten. De benyttes nu af Levnedsmiddelinstituttet.

Enghavegård i Cadovius' tid, set fra haven.

Det gamle sygehus i Kgs. Lyngby.

Mørkhøjgård 8. april 1897.

Nu lader det til, at vi får forår, men her på slottet har vi ikke tid at komme i marken. Vi skal binde og levere 14000 pund hø. I søndags var jeg oppe hos propt. Otto og fik en lang passiar, en udmærket aftensmad og et parti skak. Forvalter Otto fra Løjtegård har fået en cycle, som han vil få megen glæde af.

Når det altså ikke blev Annelund, vi skulle få som vort hjem, så er det nok det bedste. Det lykkes nok for os at finde et sted at sætte bo.

Mørkhøjgård 21. maj 1897.

Hr. Seidelin har endnu ikke været herude, og jeg savner ham ikke, men jeg ville ønske, han ville sende en fornuftig mand herud at se på bedriften, da han ikke selv kan komme.

Søndag aften.

Idag har jeg været oppe i Buddinge at se ruinerne efter den store brand i torsdags. Der brændte 4 gårde og 2 huse, samt et lille skur ved et bageri, hvorfra ilden opkom. De tre gårde var bygget så tæt sammen, at to af dem endogså benyttede hver sin halvdel af staldlængen. Skønt det ikke blæste, blev rester af halmtagene førte helt herved i byen. Noget af det kuriøseste var, at Buddinge sprøjte brændte. De havde stillet den op ved Thinghøjgård, den første af de tre, som lå overfor bageriet med vejen imellem, men så viste det sig, at sprøjte kunne sprøjten ikke, hvorfor mandskabet lod den stå og løb ind for at redde kreaturerne, der også alle kom ud. Da de kom tilbage var taget skredet og sprøjten brændt. Folk siger, det varede kun en halv snes minutter, inden alle tre gårde var omspændt af ilden.

Mørkhøjgård 28. maj 1897.

Din far nærer akkurat de samme betænkeligheder, som jeg selv. Når det ellers går nogenlunde, har jeg ikke lyst til at flytte. Derfor besluttede jeg at gå op og hilse på Brinch-Seidelin, for at give ham lejlighed til at udtale sig, hvis han havde noget at bemærke. Det havde han imidlertid ikke. Det er ubegribeligt, at han ikke kommer herud.

Hr. Otto sagde igår, at Brinch-Seidelin kunne ikke forstyrre mit renommé. Jeg tilbragte nemlig aftenen deroppe, da jeg var vendt tilbage fra byen kl. 1/2 5. Det er rigtig prægtige mennesker.

København 11. juni 1897.

Din fars spådom, at der jo nok blev noget vrøvleri med den der gamle Brinch-Seidelin, gik kun altfor snart i opfyldelse, men bliv bare ikke ængste-

lig, thi jeg er vel fornøjet med byttet, da jeg nemlig har plads igen hos naboen propt. Cadovius på Enghavegård. Jeg får 33 $\frac{1}{3}$ kr. pr. måned til november, foreløbig. Tak for den dejlige pinse, det var to dejlige dage. Jeg kom vel hjem, og alt gik udmærket, der var aldeles intet forsømt, og mælken var gået nogle pund op.

Tirsdag aften kom brev fra hr. Seidelin, hvori han skriver, at da han hører, jeg har forladt gården uden hans tilladelse, må jeg nu forlade pladsen. Min løn til dato sendte han med. Jeg havde nu spurgt af høflighed om tirsdagen, om han havde noget at indvende, og jeg havde sendt bud igen om lørdagen. Hvorpå jeg rejste uden at ane noget ondt. Johanne foreslog mig at tilbyde hr. Cadovius min tjeneste i sommer. Det havde jeg slet ikke tænkt mig muligheden af, men efterhånden fandt jeg, at der var meget, der talte derfor. Det er agtede og elskværdige mennesker. Hr. Cadovius bliver ældre, så han ikke godt kan komme i marken. Han har haft forvalter før, men blev ked deraf, da han ikke var heldig et par gange. Det vigtigste for mig var, at jeg blev fri for at flytte omkring med alt mit bohav og blev i nærheden af Malmø, samt blev fri for at gå ledig, hvilket ikke er til at udholde. Det sidste år har jeg tjent 838 kr. foruden de 100 kr. hos gartneren, som jeg spiste op. Så tænkte jeg mig at finde mig i lidt mindre og slog til, hvad hr. Cadovius bød idag. Imorgen eftermiddag tiltræder jeg og begynder med et gilde i anledning af hr. Cadovius' fødselsdag. Du kan tro, jeg ærgrede mig, at jeg ikke havde fået hr. Seidelin til at afskedige mig, da jeg var deroppe. Nu håber jeg, det er bedst, som det er gået.

Enghavegård 13. juni 1897.

Igår tog jeg med toget herud og gratulerede i anledning af fødselsdagen. Her var en del fremmede af egnens gårdejere, samt doktorens fra Herlev foruden to grossererere fra byen. Efter at drukket chokolade, gik vi en tur, hvorefter vi konverserede damerne i haven. Frk. Bende Cadovius, som er hos præstens i Gladsaxe, var hjemme og sad på min venstre side, medens jeg havde doktorens til bords. Der var ganske livligt og blev talt en hel del for familien. Siden gik vi i haven, hvor vi fik bragt en punchbolle ud. Midt i slaget fyldte hr. Cadovius i glassene og bad selskabet med ham drikke en skål for en ung mand, der var i huset. »Det er forvalter Worm. Brinch-Seidelin har taget to af mine forkarle, så det kan ikke være formeget, at jeg tager hans forvalter. Nu vil jeg byde Dem velkommen, Worm. Det glæder mig meget, De vil hjælpe mig. Dygtighed og vilje, det har De. Han leve.« Kraftige hurra råb. Propt. Jensen, Engelsborg i Lyngby sagde: »Vil du nu lade Worm køre på Torvet, Cadovius, for han forstår at tage noget for det.«

Idag efter frokost hentede vi hele bagagen og installerede det her. Forvalteriet her er jo mindre værd, men det kan jo gøre mindre til sagen for så kort tid. Hovedsagen er, at det er flinke mennesker at være sammen med. Her er en dejlig have, holdt i fineste orden. Gården er på 170 tdr. ld. Den yngste datter Ingeborg kommer snart hjem, hun er lærerinde på en gård ved Horsens.

Enghavegård 16. oktober 1897.

Her i Mørkhøj er atter sket en opsigtsvækkende begivenhed, der morer mig kosteligt. I forgårs kom hr. Seidelin nemlig ganske uventet herud med en forvalter, ovenikøbet en grev Castenskjold, efter hvad der siges. For resten lyder det så utroligt, at jeg vil lade det stå hen til videre, inden jeg tror på det.

Torsdag aften.

Greven deroppe er reduceret til montør. Han har i sommer stillet meje- og slåmaskiner op hos køberne. Han hedder Kaspersen.

Enghavegård 1. november 1897.

I fredags var vi i Ryet skov, der ligger ved Farum, efter brænde, tre vogne hver gang. Hr. Cadovius viste mig en gård, Hareskovgård. Den ligger i udkanten af Lille Værløse. Den er lige udbudt til salg. Den er godt bygget, har teglhængt stuehus med 11 fag og kvist. Udsigt over Søndersø og skoven. 90 tdr. ld. som kan overses fra gården. Den kunne købes for 40.000 kr., mente han.

Vi samlede nærmere oplysninger om den idag. Den gør et meget tiltalende indtryk, dog har jeg ikke talt med sælgeren.

Enghavegård 4. november 1897.

Jeg kørte gennem Hareskov til Lille Værløse og besøgte Hareskovgård. Du kan tro, det er en dejlig lille gård. Den ligger så nydeligt. Der er en lille skov nede ved Søndersø og nogle bakker, der engang vil blive bebygget med villaer. Foreløbigt indeholder de en mængde sten og grus, der er mange penge værd.

Jeg kommer lige hjem fra Vadgården. Hr. Andersen, der er delegeret for Landmandsbanken, kender Hareskovgård godt. Han sagde, han ville ikke råde mig fra at købe den, men det ville ikke være let at svare mere end 30 kr. pr. td. ld. Han mente, at der ikke ville være noget at risikere, da det var en gård, der altid var let at sælge igen. Der forlanges 50.000 kr. Måske kan den købes for 45.000 kr. med 5000 kr. i udbetaling. Der skulle så blive stående 10.000 kr. samt en 1ste prioritet af 30.000 kr. til overformynderiet. Der skal

14 kvier til de 14, der er der, vel også et par andre heste = 3500 kr. papirerne m.m. = 1500 kr. = 50.000 kr. at forrente = 2000 kr. + skatter ca. 1200 kr. altså 35 kr. pr. td. ld. Hr. Andersen mente ikke, at stenene var meget værd, men så kører vi bølgeblokke til stationen, vi skal nok få hestene til at betale sig om vinteren. Hr. Andersen foreslog at købe Lille Birkholm. Det er en af de bedste gårde her, og Lorenzen har jo længe været på vippebrættet. Der skal nogle og tyve tusind til. Der er en prioritet på 10.000 kr., som skal indfries. Ville Breit tage den, kunne det måske gå, men han vil vist selv have den til sin søn.

Enghavegård 18. november 1897.

Hareskovgård er også en dejlig lille ejendom, men der er intet at gøre for øjeblikket, selv om vi ville tænke på den, da de intet vil slå af på prisen endnu, og mere end 45.000 kr. tror jeg ikke, den kan bære, det bliver hårdt nok endda.

Idag talte jeg med Breit i byen. Han er liebhaver til Lille Birkholm og har budt på den. Desuden er hans svoger, forpagter Fog på Vemmetofte, der har opsagt sin forpagtning, også forelsket i den, og han kan jo tage den, som Breit siger, uden at spørge, om den kan forrente sig. I høsten var der 22 daglejere, der gjorde strejke hos Fog. Han bestilte straks 6 selvbindere fra København. Forrige middag tog 4 karle på Løjtegård deres tøj og gik. Søndagen før var der gået een. Det er rare forhold, vi arbejder under her.

Enghavegård 24. november 1897.

Propt. Breit var med sin svoger Fog på Lille Birkholm i tirsdags. Fog købte den i onsdags for 145.000 kr. Lorenzen skal bo der til foråret, men Fog overtager den til terminen. Det var morsomt nok, at der netop kom 20.000 over Breits tilbud, som jeg havde regnet forleden, da jeg talte med Breit.

Enghavegård 9. december 1897.

Hr. Andersen på Vadgård har bud efter mig. Det er jo noget rigeligt, han forlanger, men han slår vel også lidt af. I førstningen tiltalte det mig forresten ikke. Jeg har nemlig altid forestillet mig at komme i en bedrift, der var noget forsømt og som kunne arbejdes op. Det ville være en stor fornøjelse at se fremgangen. Her er alt komplet i forvejen, og jorden er i høj kultur. Propt. Otto siger, han næsten aldrig har set noget dårligt på Vadgård. Men det er jo selvfølgelig det morsomste at arbejde med noget, der er godt. Der er ikke langt til byen, en dejlig egn at bo i, flinke mennesker.

Hr. Andersen er en meget honnét mand, hans familie meget elskværdig.

Vadgård. Fra la Cour: Danske gårde.

Bygningerne er i orden, alle stråtage undtagen køkkenet, der ligger akkurat som på Grønnegård. Stuehuset er også som dennes, men ældre og større, tror jeg. Vegener har vist tænkt på dette, da han byggede Grønnegård.

Enghavegård 21. december 1897.

Du ved ikke, hvor glad og forhåbningsfuld jeg er i aften. Nu tror jeg, det er i orden med Vadgården, så vi kan underskrive imorgen. Det værste er, at hr. Andersen skal have bygget på sin grund i Lyngby, inden han kan flytte. Så det bliver næppe før til juli eller sidst i juni. I søndags gik jeg til Vadgård, og da var der 100 kr. mellem os. Hr. Andersen skulle så skrive et udkast til kontrakt og sende mig det mandag aften. Deri havde han slået de 80 kr. af. I aften var jeg så derovre at tilbagelevere papiret og sagde: »Ja, nu lader det jo til at være i orden.« »Ja, nu har jeg jo føjet Dem på alle punkter,« sagde han. Hvad siger dine forældre til hele forretningen?

Enghavegård 22. december 1897.

Jeg længes efter at vise dig alt. Det skal nok komme til at gå. Vi skal svare 45 kr. pr. td. ld., men så holder hr. Andersen bygningerne vedlige, så det bliver

43 kr., hvis det var ejendom eller almindelig forpagtningsmåde. Det kan vi også klare, hvis vi bliver fri for store uheld med kreaturerne. Hr. Andersen sagde, at den lukkede vogn gerne måtte blive stående.

Enghavegård 13. januar 1898.

Hr. Breit vil have min yngre broder Vilhelm til forvalter til maj. Nu har jeg skrevet til ham. I aftes spurgte August og Johanne fra Mørkhøjgård, om jeg ikke havde arbejde til dem på Vadgård, da de ikke kunne holde ud at være hos Seidelin længere. Jeg sagde, at det havde jeg nok, men bad dem betænke sig godt først, da de ikke kunne tjene så meget andre steder.

Enghavegård 17. januar 1898.

August og Johanne har igen spurgt, om jeg ikke havde arbejde til dem. Nu har jeg sagt ja. Så der får vi et par dygtige og flinke mennesker, der kan og vil arbejde. De er jo bange, at Seidelin vil jage dem bort, hvilket han har slået på flere gange også til mig. Sidst på ugen skal vi levere halm til Husarkasernen. Jeg har fået brev fra Vilhelm, nu er han antaget til Løjtegård.

Enghavegård 2. februar 1898.

Jeg nåede at komme ud på Værnedamsvej. Avertissementet efter jomfru kostede 3,24 kr., det var slet ikke så billigt, men det kommer 3 gange. Jeg har selv to i denne gang, nemlig om elever og stedfortræder. På søndag skal jeg tale med hr. Andersen og hen og antage en mælkekusk, hvis ellers han passer. Jeg længes efter 1ste april for at kunne tage fat.

Enghavegård 8. februar 1898.

Hr. Sinding, inspektøren på Lille Mosegård, har været her idag for at tale med mig om mælken, men jeg var heldigvis ude i mosen. Vi skærer rør, og jeg havde begge støvlerne fulde af vand, da isen gik itu. Vi gik og balancerede på brædder.

Der skal være auktion på Vadgård sidst i marts. Idag har jeg fået billet fra 11 jomfruer. Så har jeg været rundt hos forhandlere af landbrugsredskaber. Først må jeg have plove og harver.

Enghavegård 1. marts 1898.

Nu kommer der jernbane herud.* Blot den nu ikke skærer os markerne itu, det er jeg mest bange for. Hareskovgård er blevet købt af en tømmerhandler Tesch for 48.000 kr. Han har købt en lille gård, der ligger op til den, samt en gård i Buddinge, på 34 td. ld., hvis jord ligger overfor Søborggård ved

landevejen. Husker du, jeg sagde, der ville blive penge at tjene på Hareskovgård, hvis banen kom. Hr. Andersen spekulerer på, at vi skal forpagte de 34 tdr. ld. i Buddinge, hvis de kan fås billigt og uden kontant udlæg, det kunne jo også være rigtig godt. Imorgen skal jeg ind og tale med en jomfru i »Tre Hjorter«.** Vilhelm kommer til Løjtegård midt i april.

* Slangerupbanen.

** Kendt og anset landmandshotel i København.

Enghavegård 22. marts 1898.

Nu mangler vi en bunke køkkeninventar, samt dito til spisekammeret. Vi mangler også noget at sætte i spisekammeret. Det bemærkes, at jeg har en stor ost liggende her, formedelst 12 øre pundet. Tror du ikke, det ville være fornuftigt at købe et af de største svin på Vadgård, 200 pund slagtet vægt, til husholdningen. Der er saltkar. 1 bøsse margarine køber vi hos Simensgaard i Peter Hvidtfeldsgade. Spørg din far, om han ikke synes, vi skulle prøve at købe 10 tdr. rug af hr. Andersen, hvis det ikke bliver for dyrt, til brød. Vi får 256 pund brød for 200 pund rug og betaler 2 kr. pr. td. i bagepenge.

Enghavegård 29. marts 1898.

Der var mange mennesker til auktionen igår. Hr. Cadovius købte en 2 års plag formedelst 300 kr. Jeg købte svin, 10 tdr. rug til brød samt en hollandsk vægt. Idag har jeg været i byen hos fæstemanden. Hr. Breit kommer til Vadgård før kl. 9 på torsdag. Jeg pakker her og siger farvel. Om eftermiddagen sender vi en vogn efter det, så kan jeg være i stalden fredag morgen. Derefter til byen og måske om eftermiddagen til auktion på grisesøer i Gentofte. Jeg har bestilt 125 hindbærplanter i Buddinge, så vi får dem vel plantet ...

Vadgård 2. april 1898.

Den første aften gik jeg til ro kl. 10½, men kunne ikke falde i søvn før kl. ½ 1 og var i stalden kl. ½ 5. I aftes lavede jeg en lang liste over ting, jeg må besørge idag. Så førte jeg hovedbogen, som jeg har købt. Så var kl. 11½, men jeg hørte, da hr. Andersen kom hjem ca. kl. 1. Der er så mange ting at tænke på, at jeg ikke kunne sove. Jeg havde et lille læs hø med ind i dag à 39 kr. og 37 øre pr. lisbund, det gik dog an, men høet under taget ryger så slemt, at vi må give kørerne det meste, de kan også behøve at få en del, for der er ikke mere end 500 pund mælk om dagen af 38 kør. Det er jo godt vejr, og vi skulle i marken snarest, men igår og idag har vi været i byen, 5 rejser efter køkkentøj og

kraftfoder. Køerne må jo have noget, så de kan give noget mælk. Her er mange rotter, vi må se at få en rottehund ... Nu skal jeg ud med lygten og inspicere rotterne.

Vadgård 7. april 1898.

Idag har hr. Andersen og jeg været i Roskilde og Hedehusene at købe svin, og vi er lige kommet hjem. Nu har vi 677 pund mælk, og der er 3 køer tilbage, der skal kælte. Jeg håber, de gamle også skal gå noget op, når de nu får noget godt at æde. Igår kom August i arbejde, nu begynder det at gå, tænker jeg ...

Igår eftermiddag pløjede vi med de nye plove, de har ondt ved at gå i den løse jord, men de arbejder godt.

Angående tømmermester Tesch's jord, vil han gerne bortforpagte den. Dog mente han, at han skulle have 35 kr. pr. td. ld., men der kan måske fås noget afslag. Imorgen skal vi slagte, så jeg skal tidlig op.

Følgende breve er skrevet med rystende hånd og med blyant!

Vadgård 9. april 1898.

Igår var jeg ude på Amager at hilse på Breit og Vestergård, de havde det godt. Da vi skulle køre hjem, sprang den røde hund frem under hesten udenfor haven. Hesten slog over stængerne og gik i grøften, og vognen væltede, men der gik heldigvis intet itu. Derimod fik jeg en skramme over venstre øje, så jeg må gå med bind nogle dage, hvorfor jeg ikke kan komme over på mandag. Glædelig Påske min egen pige, du skal ikke frygte; jeg kommer snart.

Lyngby sygehus 13. april 1898.

Min bror Vilhelm kom igår, han bliver denne uge og sår kløver og havre for os. Du kan tro, det var småt med humøret straks, da de sagde, at de ikke kunne sende mig hjem, det var for alvorligt. Det er rigtigt, min elskede pige, at du skal vide, hvordan det går mig. Men lørdag morgen, da jeg skrev, håbede jeg, at det kun skulle blive en skramme, der skulle være til at spadsere med efter Påske. Det er rigtigt, at du kan bede Vorherre beskytte mig, det er nok også noget af det allervigtigste, ellers kunne det lige så let taget slut med livet med det samme, eller øjet være mistet. Nu har jeg det godt uden smerter noget sted. Jeg længes bare efter at komme hjem. Jeg kan se marken her ud ad vinduet. Munden begynder også at blive bedre, så jeg kan tygge, men der er ingen følelse i overlæben i venstre side. Læse tør jeg ikke endnu, men det går bedre med at skrive.

Lyngby sygehus 14. april 1898.

Min bror kommer hver dag herover; det går godt hjemme, så jeg ligger ganske roligt nu, men kedeligt er det alligevel. Igår blev jeg flyttet hen på en anden stue, hvor jeg ligger sammen med Lennart. Husker du den lille dreng fra Hyldegård, der i efteråret fik knust benet i hestegangen.

Lyngby sygehus 21. april 1898.

Igår blev stakkels Lennart opereret igen. Der var en overlæge Tscherning ude at skære benet helt op igen. Nu må han ikke røre sig i tre uger. Faderen har holdt vagt hele natten og er her endnu kl. 10. Siden skal der komme en vågekone til afløsning. Han har kastet op lige til frokost, nu begynder han at blive kvik.

Lyngby sygehus 23. april 1898.

Igår fik jeg bindet lettet lidt op fra øjet, så nu kan jeg benytte dem begge igen, det var dejligt, og jeg kan se hjem til Vadgård, blot jeg drejer hovedet lidt. Jeg er flyttet ind på en anden stue, hvor jeg ligger alene. Lennart var meget syg igår, oppe på 4 1/2, så der var ikke meget liv i ham. Nu er det bedre, der skal være vagt hos ham i tre uger, så længe må han aldeles ikke røre sig. Forældrene skiftes hver dag til at holde vagt, og så er der en kone om natten.

Lyngby sygehus 27. april 1898.

Idag skal jeg hjem, om en time kommer din far og henter mig. Jeg glæder mig til at spadserer lidt rundt med ham, når vi kommer hjem. Blot det sår snart ville vokse sammen, så jeg kan få bindet af hovedet.

Vadgård 1. maj 1898.

Du kan tro, jeg er glad for chaiselongen, som din far sendte. Den kom rigtig tilpas i disse dage. Nu er benene snart i orden igen, de var så stive og ømme, at jeg knap kunne gå ned ad trappen.

Græsmarkerne her grønnes godt, men havren vil ikke komme op, så længe det er så koldt. Jeg glæder mig til at vise din fader bygmarken, der er tilsæt og hestestalden, nu er hingsten kommet herover.

Vadgård 7. maj 1898.

Vil du høre, hvordan dagen almindeligvis går her? Kl. 4 står jeg op, så hører jeg nemlig konerne komme til malkning. Jeg går i stalden, der er rensat og fejlet. Kl. 4 1/2 kommer August og kalder på karlene, så vejer jeg mælken, drikker the og får mælkevognen af sted. 10 minutter før 6 sætter vi i arbejde;

der er altid nok at gøre til kl. 8, så er der frokost. Derefter spadserer jeg til Lyngby, hvor jeg hilser på Lennart og samtlige sygeplejersker, de er alle tre flinke og elskværdige. Jeg er hjemme igen til middag, hvis jeg ikke tager toget ind til byen, som tre gange i denne uge. Vi holder middag til kl. 1,20. Idag fik jeg plovene igang inden middag, så jeg først kom hjem kl. 1. Kl. 7 er det aften, så holder jomfru Petersen og jeg taffel.

Igår var jeg nede at tale med inspektør Skov på anstalten. Han vil give 15 kr. om måneden for at få fragtet sin mælk med til byen. Jeg forlangte 25 kr., nu skal vi begge betænke os til d. 1. juni. Jeg vejede mælk imorges og flyttede heste i middags samt har travet efter såmaskinen hele dagen, det er udmærket, når der således er fuldt op at tage vare på, blot den jord havde været mere bekvem ...

Vadgård 5. juni 1898.

Igår traf jeg Breit, han kunne næsten ikke se mærket, hvor hesteskoen havde siddet. Idag var jeg i Søborg mose, der er vilde svaner, der yngler dernede. Kjær på Maglegård har aldeles ikke fået sået roer endnu, og der er megen vårsæd usået endnu; på Søborggård ligeså. Lige før aften var August og jeg i Lyngby at hente slåmaskine og 10 grise. Det er en McCormick. August har i 5 år slået over 100 tdr. ld. årlig med en maskine af den slags på Mørkhøjgård. Her kan den vist ikke købes billigere end 245 kr. Hr. Otto gav 260 ifjor, men det var kedeligt nok alligevel, at jeg ikke vidste om den pris på 210 kr. før. Der er to af de nye kvier, der har kælvet. Nu håber jeg snart, vi skal få noget mælk. Der er dog lige ved 900 pund nu. Nu er der en ko, der brøler. Jeg må ud at se, om den har kælvet.

Vadgård 10. juni 1898.

Idag har vi 1024 pund mælk, og der er 2 køer, som ikke er med endnu, blot nu vi kan holde dem deroppe. Der er kommet 3 nye mand igår og een idag. Den ene røgter måtte jeg lade rejse igår, de kunne ikke forliges. Nu er der kommet en anden, han kan vist bedre komme ud af det med Hans. Imorgen kan vi stille 9 raske mand i marken foruden mig selv, så nu er vi parat at tage imod høet.

Vadgård 5. juli 1898.

Her har været lidt hallo herhjemme. To af Svenskerne, de allerældste, havde drukket og derefter banket hinanden. Så gik den ene til byen og kom først hjem til morgen. Nu har han ligget i sengen hele dagen med et kompagni »Kopparslagere«. Imorgen, tænker jeg, han skulle være på benene igen. Idag

har jeg været i byen og har fæstet en pæn svensk karl for 135 kr. til nov. Det er en høj løn, blot han nu må kunne tjene den ind. Vi fik stakket 4 tdr. ld. hø igår og slog 7½ tdr. ld. mere, så det måtte nødig regne; det skal være til at sælge. Nå, nu siger lampen »god nat«.

Vadgård 23. juli 1898.

Vi har fået 150 læs hø hjem, og der er 50 til, så der bliver noget at fodre med. Idag gjorde folkene strejke, de ville have brændevin eller brændevinspenge. Jeg måtte gå med til at give dem det sidste. De arbejder ellers godt, men jeg har fået et par sorte får imellem.

Mandag aften.

Du kan tro, jeg har ryddet op i besætningen idag. Nu skal du høre. I går efter middag gik alle folkene hen at sove, og det gjorde de endnu til midt aften. Så gik jeg ned til Cadovius. Da jeg kom hjem kl. godt 10, var alt roligt, men så kom jomfruen og beretter, at en karl havde været endnu mere fuld end de andre og havde skældt hende ud meget voldsomt inde i køkkenet. Heldigvis havde hun pigen til vidne derpå. De havde også holdt en farlig halløj nede i borgestuen. Så talte jeg med den nybagte jurist Chr. Andersen derom, og vi kom til det resultat, at karlen nødvendigvis måtte bort uden løn. I morges sagde jeg så til ham, at han måtte pakke sammen og forsvinde. Han smagte lidt på det, han havde 12 kr. tilgode, men der hjalp ingen kære mor. Så var der en karl, der kom i torsdags, han ville have 2 kr., men fik intet og gik så; han havde også været fuld. En tredje ville med, men da han ingen penge fik, betænkte han sig og gik i arbejde. Jeg ville gerne af med ham, blev det også ved at give ham 10 kr., han havde 13 tilgode, jeg fradrog fæstepengene. En karl gav jeg hans skudsmålsbog igår; han blev også borte. Det var en Dansker og vist ophavsmanden til en hel del løjer. Jeg har idag fæstet 2 nye mand, så prøver vi på en frisk med dem.

Vadgård 31. juli 1898.

Jeg må blive hjemme, da Hans røgter har fridag. Han ville være blevet borte med det samme. Han havde fået en plads i byen, men jeg fik ham til at blive. Nu må jeg lade den anden røgter rejse, han drikker, det er forfærdeligt ærgerligt. De 2 karle, jeg fik forleden, lader til at være flinke. I forgårs blev vi færdige med høet, der blev 206 læs. Du skal se en ordentlig stak, vi har.

Vadgård 11. august 1898.

Vi begyndte på rugen igår. Vi klipper den af med slåmaskinen. Det går godt, og det er en dejlig rug. Jeg begynder at blive dygtig øm af at sidde på maskinen. Igår var jeg ellers kommet i vinden med den. Vi havde sat den gamle mælkehest og Odin for, og da jeg begyndte at køre og slog maskinen til, blev begge hestene bange, satte i galop med mig hen over græsmarkerne. Jeg holdt mig imidlertid fast, fik slået fra igen, så den ingen støj gjorde og fik styr på dyrene. Så tog vi følhoppen istedet for mælkehesten. Odin gik i luften de første gange, men jeg kunne holde ham, og nu er der aldeles intet i vejen med ham. Han har gået hele dagen. Det var et held, at marken var jævn, ellers var jeg blevet kastet af sædet, og der kunne være blevet en gruelig ulykke, om de var løbet med maskinen, der var slået til. Jeg fik 7 kr. pr. td. for kartoflerne, der var 3 tdr. à 240 pund.

Vadgård 20. august 1898.

Igår tømte vi den ene rugmark, der blev 32 læs, den er udmærket tør. I dag har vi mejet bygmarken oppe ved smeden, August var i retten, så jeg måtte hugge for, det var varmt, kan du tro.

Nu har vi fået 39 lam hjem, ialt 47, tror du, det er nok til husholdningen? Ellers kan vi få flere ovre på Vintappergården. De koster 11 kr. pr. stk., det må kunne betale sig.

Vadgård 7. september 1898.

Søborggård er solgt påny. Hr. Ulrichsen har tjent 25.000 kr. på 1½ år. Den kostede 112.000 kr. nu. Det var ikke så gal en forretning, han der gjorde.

Vadgård 12. september 1898.

Sig til din far, at byggen er solgt til Tuborg for 5,50 kr. Havren har vi leveret 15 tdr. af idag i Lyngby for 6,10. Resten går vel imorgen, men grossererens mente ikke, han kunne give mere end 6 øre pr. pund. Jeg var på Brede Ladegård i søndags. Rugen der var langt fra så smuk som vor og havde ikke foldet mere, så nu sår jeg vor egen i år. Vi skal levere 44 sække rug på kvæsthushusbroen i morgen.

Vadgård 28. september 1898.

Idag har vi haft nogen forstyrrelse her. Hyllegård brændte. Vi måtte køre med vand, endnu er der en vogn dernede. Ilden opstod i en høstak udenfor gården. Måske har en bisse ligget og tollet den inat, tændt sin pibe inden han gik bort, og så kastet tændstikken i høet. Det var kl. 6 imorges.

Stolene, der ikke var skævbenede.

Jeg fik bestilling på kartofler à 6 kr. pr. td. til på lørdag. På d'Angleterre skal jeg høre på lørdag.

Vadgård 23. oktober 1898.

Nu er huset tomt. Andersens flyttede i fredags. Nu skal vi se på onsdag, hvordan møblerne, din far har købt, ser ud. Jeg håber, det ikke er den skævbenede slags.

Senere.

Nu har vi fået stolene hjem, de er storartede. Nu skal jeg på søndag have besked af dig om gardiner til at rulle og stænger til at hænge gardiner op på.

Vi har ferniseret 3 gulve. Spisestuen og den lille stue med telefonen skal også have en omgang.

Kjolesættet er i orden. Skal jeg have hvide handsker med? Jeg har allerede set i salmebogen og har lært, hvad jeg skal sige.

Vadgård 16. november 1898.

Vi havde et helt læs møbler og ½ læs kokes med hjem idag. Nu har vi fuldt møbleret. Du skal se her er rigtig brilliant. Buketten har jeg bestilt idag, den havde jeg ikke glemt. Altså i overmorgen er du min viv og jeg din mage, lille, lille rosmarin, lille, lille kæresten min.

Hele familien samlet på Vadgårds havetrappe.

Dette bliver nok det sidste brev frøken Olga Larsen får fra sin fæstmand, nu er det vist også halvtredie hundrede, du må have, så mange har jeg da af dine, og det allerførste er det allerbedste. Det gik jo godt med børneforlovelsen, min lille pige, men du er også en prægtig pige, der har truffet sit valg, og derved får det blive. Overmorgen, min prægtige lille hustru.

Nu er det tid at gå med lygten.

Kristian.

Proprietær Kristian Worm, Lille Birkholm, som 60-årig.

Lille Birkholm lå ved vejen gennem Hjortespring i den nuværende Herlev kommune. Hovedbygningen blev opført 1860 af den daværende ejer, Baron Løvenskjold. Midt på facaden til gården var der et trappetårn, som tjente til indgang og var forsynet med et lille spir. En indmuret plade på tårnet gengav familiens våbenskjold med mottoet:

»Med Gud i Sind
Hans Fred du lukker ind«.

Baronen stammede fra Løvenborg, indtil 1766 »Birkholm«, og han kaldte derfor sin ejendom i Hjortespring for »Lille Birkholm«. I foråret 1976 blev Lille Birkholm revet ned, og på grunden er der bygget 2 plejehjem. Ved indvielsen, lørdag den 29/10 1977 var fru Ulla Worm, enke efter den sidste Worm på Ll. Birkholm, og frøken Helga Worm, født på Ll. Birkholm, tilstede.

Spiret fra hovedbygningen er nu anbragt midt i resterne af haveanlægget.

Efterskrift

Brylluppet fandt sted i brudens hjem Hyllie Bostælle, og derefter sejlede brudeparret til København. På kajen i Havnegade stod den nygifte Olga Worms bedstemoder, den mere end 80-årige Emilie Maar, for at hilse den elskede datterdatter velkommen til Danmark. Wiernervognen fra Vadgården holdt parat til at køre det unge par til deres fremtidige hjem. Her havde gårdens og byens folk beredt dem en festlig modtagelse med æresport og festtale. På Vadgård levede de i 10 lykkelige år i travl virksomhed. 1899 forpagtede Worm en gård i Buddinge, 1903 præstegårdsjorden i Gladsaxe og 1906 Hareskovgård i Værløse.

I Gladsaxe-Bogen II skrev Mogens Lebech under »Landbrug og Gartneri«: Enkelte (gårde) med større areal havde også større besætning, navnlig Vadgården med sine 50 malkekøer, den største i sognet. Hvad svineavlens angår ... ja, Vadgården var i Worms tid også i den forbindelse på toppen med 80 fedesvin og et par hundrede »månedsgrise«.

Lebech kaldte endvidere Worm »En landskendt jordbruger og foregangsmand«. Han var regnet for en ypperlig læremester i landvæsen, og det var en sikker vej til en god stilling at have været elev hos ham. Ja, selv fra udlandet søgte man ham! Eleverne lærte nemlig ikke alene deres fag, men også en »passende« opførsel; han forlangte således, at landbrugseleverne hos ham skulle gå med stiv flip til daglig under arbejdet! Og når den ugentlige gennemgang af arbejdsrapporterne var overstået med uddeling af ros og dadel, blev de inviteret til kaffebord med familien – for at ende med en dans med familiens damer!

I 1908 købte Worm gården »Lille Birkholm« i Herlev, og ved Sognekommunen »Gladsaxe-Herlev«s deling den 1. april 1909 ophørte hans tilknytning til Gladsaxe.

PERSONALIA

Bernhard Willer – født 1933 i Torslev i det nordjyske – opvokset i det nordøstlige Kina, hvor han opholdt sig fra 1934-46, student 1951 Struer Statsgymnasium, gardehusar og dragon mm. 1952-54, cand. teol. 1960. Sekretær i Danmarks Kristelige Gymnasiastbevægelse til 1963. Derefter præst ved Flintholm Kirke, Frederiksberg, indtil indsættelse i Bagsværd kirke den 13. august 1967. Bolig: Bagsværd Hovedgade 222, 2880 Bagsværd, tlf. (02)980920.

Heinrich G. Werther, født 30. juni 1911 i Bråderne i Værløse kommune. Arbejdede fra 12-års alderen på Kollekolle, fra 1925 beskæftiget hos købmænd og ved landbrug, 1930 soldat ved Livgarden, på skole og derefter underofficer. 1935 skovløber i Skovhus ved Nørreskov, under Fiskebæk skovpart. Fra 1946 skovløber i Sandskredshus ved Bagsværd. Ivrig amatørarkæolog og kendt for sine artikler i Bagsværd Folkeblad om sine egne og gravhunden »Frøken Sehested«s oplevelser i Hareskoven, – under mrk. »Skovkatten«. Tlf. 987560.

Kristian Worm, født på Bjerregård ved Kolding 1870, søn af Carl Toxen Worm og Kristine W. født Hastrup. Landvæsenselev på Kalundborg Ladegård og på Lautrupgård ved Ballerup 1888-1891. Forvalter på Løjtegård på Amager 1891-96. 2 måneder hos gartner Poulsen på Roskildevvej. Forvalter på Grønnegård, Mørkhøjgård og Enghavegård alle i Gladsaxe. 1. april 1898 forpagter af Vadgården i Buddinge. 1908 købt Lille Birkholm i Herlev, 1912 tilkøbt Kildegård og 1916 Holmegård. Talrige tillidsposter inden for landbrugets organisationer. R. af Dbr. 1931. Død 1940.

Olga Worm, f. 1876 på Hyllie Bostælle ved Malmø. Datter af August Larsen og hustru Emilie f. Maar. Gift 18. november 1898 med Kristian Worm. Død 1953.

Emilie Worm, f. 1900 på Vadgården i Buddinge, datter af Kr. og Olga Worm. Uddannet sygeplejerske på Bispebjerg Hospital. En del år i England, socialt arbejde, sygeplejetjeneste på Bispebjerg Hospital, Hareskov Kuranstalt, Ortopædisk Hospital i Århus og 25 år ved afdelingen og plejehjem under Statshospitalet i Århus.

SELSKABETS PUBLIKATIONER

Gladsaxe-bogen 1. 1949 af C. L. B. Cramer. Udsolgt.

Gladsaxe-bogen 2. 1971 af M. Lebech.

Medlemspris:

Hft. kr. 46,00, ib. kr. 57,50.

Andre:

Hft. kr. 62,00, ib. kr. 74,75.

Årsskrift 1968: Kr. 11,50.

1973: Kr. 18,00.

1969: Kr. 11,50.

1974: Kr. 18,00.

1970: Kr. 11,50.

1975: Kr. 21,00.

1971: Kr. 11,50.

1976: Kr. 22,00.

1972: Kr. 14,00.

– dog kr. 29,00 for andre end medlemmer.

Kontingent og betaling for publikationer sendes til Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune, postgiro 6483437, kassereren C. C. Nielsen, Til Jernbanen nr. 20, 2880 Bagsværd. Selskabet er medlem af Dansk Historisk Fællesforening samt Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger.

